

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

СЛУЖБЕНИ ЛИСТ

МИНИСТАРСТВА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

ГОД. XXVII

ДЕЦЕМБАР 1906

БРОЈ 12

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГА ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА СРБИЈЕ ПЕТРА I

ОДЛИКОВАЊА

Указом Његовога Величанства Краља Србије Петра I, од 23. новембра 1906 године, на предлог господина Министра просвете и црквених послова, одликован је:

Орденом Св. Саве V реда:

г. *Драгутин Покорни*, хонорарни капелник Краљ. Српског Народног Позоришта.

СТЕЧАЈ

Према одлуци г. Министра просвете и црквених послова од 3. новембра 1906 године, ПБр. 6291., има се извршити избор три државна питомца за изучавање виших наука на страним Универзитетима по прописима Правила за државне питомце од 2. марта 1885. године ПБр. 2508, и то:

за изучавање Практичне Филозофије (Педагогике) једног који је свршио нашу Велику Школу или Универзитет и то групу филозофских наука;

за изучавање Приватног Права једнога који је свршио, као редовни ученик, правни факултет наше Велике Школе или Универзитета са успехом најмање врло добрим; и

за изучавање Конструкција од армираног бетона и конструкција гвоздених кровова једнога који је свршио технички факултет наше Велике Школе или Универзитета и по свршеном школовању био у пракси најмање годину дана, и који ће бити дужан изучавати дотичну

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК, II. КЊ., 6. СВ., 1906.

науку према програму, који ће прописати Савет техничког факултета нашег Универзитета.

Поред доказа о овоме кандидати морају поднети доказе о здрављу, својем имовном стању и да су Срби.

Права и дужности изабранога кандидата у главном су ово:

1. Поред издржавања, које не сме прећи 3000 динара у злату годишње, добија путни трошак за одлазак и путни трошак за повратак по свршетку студија, а тако исто и сву школарину и испитне таксе према уредби дотичног факултета.

2. Биће дужан у року од три године да заврши студије почев од летњег семестра 1906. године и да положи прописне испите дотичног факултета (докторат, дипломски испит).

3. По свршетку испита биће дужан одслужити у државној служби, која му се да, онолико година колико је био питомац; и

3. За гаранцију извршења свих обавеза даће Министарству писмену обавезу, да ће утрошени новац, у случају неизвршења услова који се правилима о државним питомцима траже, накнадити држави било из својих личних прихода, било из своје имовине.

Пријаве се са потребним документима подnose Министарству просвете и црквених послова.

Рок је пријави месец дана од првог овог огласа у „Српским Новинама“.

ПБр. 6291. Из канцеларије Министарства просвете и црквених послова, 23. новембра, 1906. године, у Београду.

ЗАРАЗНЕ БОЛЕСТИ ПО НАРОДНИМ ШКОЛАМА

Школе, у којима је према лекарским извештајима, владала ма каква било заразна болест у 1906 год. ово су:

I Град Београд

Београдске основне школе.

II Београдски округ

Америћка — Баричка — Барошевачка — Влаштанска — Дучинска — Дражањска — Јунковачка — М. Мокролушка — Миријевска — Младеновачка — Ритопечка — Ропчевска — Стојничка.

III Ваљевски округ

Забрешка — Пођутска — Јовањска — Туларска — Суводањска.

IV Врањски округ

Бошњачка — Власинска — Власотиначка — Влад. Ханска — Врањска — В. Грабовачка — Гор. Присјањска — Грделичка — Деди-

начка — Јашуњска — Каланска — Крушевичка — Конопничка —
 Дебанска — Лесковачка — Моштаничка — Мрштанска — Нерадо-
 вачка — Преслапска — Прибојска — Печењевачка — Рајистовачка
 — Ратајска — Рупљанска — Сијаринска — Сурданска — Срећковић-
 ска — Станичењска — Стубаљска — Сурдуличка — Тибушка —
 Цепска.

V Крагујевачки округ

Бањска — Блазнавска — Борачка — Ботуњска — Бошњанска
 — Вел. Шењска — Вучковићска — Забојничка — Јовановачка — Ка-
 меничка — Книћска — Крагујевачка — Маслошевска — Петровачка
 — Ресничка — Сепачка — Страгарска — Церовачка.

VI Крајински округ

Мариновачка.

VII Крушевачки округ

Браљинска — Бруска — Витошевачка — Г. Ступањска — Зла-
 тарска — Калничка — Мађерска — Нов. Коритска.

VIII Моравски округ

Белушићска — Вобовска — Варваринска — Вел. Пчеличка —
 Врановска — Грабовачка — Деоничка — Крчинска — Драговска —
 Залоговачка — Јовачка — Крчинска — Лођичка — Медвеђска —
 Параћинска — Плажанска — Планска — Рсковачка — Свилајначка
 — Сикиричка — Течићска — Ђупријска.

IX Нишки округ

Вел. Крчимирска — Гор. Матејевачка — Добрујевачка — Кнез
 селска — Липовачка — Миљковачка — Николиначка — Островичка
 — Прво Кутинска — Суботиначка — Црнољевичка.

X Пиротски округ

Богдановачка — Брлошка — Вел. Суводолска — Јањска — Кру-
 пачка — Љуберађска — Рудничка — Сопотска — Столска — Стре-
 лачка — Црно Травска.

XI Подрински округ

Г. Бадањска — Дреновачка — Драгиначка — Крупањска — Ко-
 виљачка.

XII Пожаревачки округ

Александровачка — Божевачка — Брежанска — Бурска —
 Вел. Лаолска — Влаолска — Влашкодолска — Вошановачка — До-
 брњска — Дубочка — Златовска — Јошаничка — Каменовска —
 Клењска — Кнежичка — Кобиљска — Крепољинска — Мало Лаолска
 — Мелничка — Нересничка — Ореовичка — Петровачка — Пољан-
 ска — Ракиначка — Рановачка — Сигачка — Тополовничка — Цр-
 љеначка — Четерешка — Шетоњска.

XIII Руднички округ

Брусничка — Г. Милановачка — Д. Краваричка — Заграђска —
 Жежевачка — Лазачка — Шилопајска.

XIV Смедеревски округ

Азањска — Башинска — Водањска — Вел. кршљанска — Гли-
 бовачка — Добродолска — Лугавачка — Михайловачка — Осипао-
 ничка — Паланачка — Придворичка — Селевачка — Скобаљска —
 Смедеревска.

XV Тимочки округ

Бачевачка — Боговинска — Бољевачка — Борска — Балакоњ-
 ска — Врбичка — Врбовачка — Каменичка — Зајечарска — Кња-
 жевачка — Краљ. Селека — Бривељска — Ласовска — Леновачка —
 Луковска — М. Изворска — Оснићска — Подгорачка — Савиначка
 — Сумраковска — Шљиварска.

XVI Топлички округ

Балајиначка — Блажевска — Блачка — Грабовачка — Д. Ре-
 чичка — Пуковачка.

XVI Ужички округ

Војштанска — Годовичка — Гостиљска — Ивањичка — Косто-
 јевићска — Пиличка — Ужичка.

XVII Чачански округ

Брезовска — Горачићска — Гучка — Качуличка — Миланџан-
 ска — Миросаљачка — Павличка — Прилипачка — Рашка — Сла-
 тинска — Студеничка — Трнавска.

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

920. РЕДОВНИ САСТАНАК

11. октобра

Били су: председник Сава Урошевић; потпредседник д-р Петар Л. Вукићевић, редовни чланови: д-р Драгољуб М. Павловић, Ранко Петровић, Јован Н. Томић, Павле Поповић, д-р Чед. Митровић, д-р Душан Рајичић и д-р Миљивоје Н. Јовановић.

Пословој: Миладин И. Шеварлић.

I

Прочитан је и примљен записник 936. састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 2. овога месеца, ПБр. 14692, којим се пита Савет за мишљење: да ли г. Драгољуб С. Поповић, учитељ језика у Мушкој Учитељској Школи у Јагодини, према чл. 65. закона о средњим школама, има квалификације за вишег учитеља средњих школа.

Савет је одлучио: да г. д-р Петар Л. Вукићевић, потпредседник Савета, прегледа документа молиочева и да о њима Савету реферује.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 21. прошлог месеца, ПБр. 1547, којим је спроведена Савету на основу молба г. Лазара Т. Перовића, професора из Црне Горе, који је молио за место наставника у нашој богословији.

Према реферату г. д-ра Чед. Митровића, редовног члана Савета, а на основи чл. 7. Закона о Богословији и измена истог закона од 11. децембра 1898. године, Савет је дао мишљење: да г. Лазар Т. Перовић има прописне квалификације за наставника богословских предмета у богословији.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 7. овога месеца, ПБр. 15115, којим је спроведена Савету на поновни

Преглед у рукопису „Експериментална Физика, за ниже разреде средњих школа“, од проф. Јеленка Михаиловића.

Савет је одлучио: да се умоли г. Максим Трпковић, професор реалке, пређашњи референт, да ово дело у рукопису поново прегледа и да Савету реферује о томе: да ли га је писац поправио према напоменама г.г. референта и да ли би се тако поправљено могло употребљавати као уџбеник у нижим разредима средњих школа.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 18 септембра ове године, ПБр. 13474, којим је спроведена Савету на оцену молба г.г. Јована Ђ. Јовановића, професора, и Војислава Стевановића, учитеља цртања Мушке Учитељске Школе у Јагодини, који су молили за одобрење да се њихова „Дечја Рачунаљка“ може употребљавати као ручно наставно средство за ученике I разреда основних школа.

Савет је одлучио: да се умоле г.г. д-р Душан Рајичић, редовни члан Савета, Никола Врсаловић, професор II београдске гимназије и Михаило М. Станојевић, учитељ из Београда, да ову „Дечју Рачунаљку“ комисијски прегледају и да о њој Савету поднесу заједнички реферат.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 4. овога месеца, ПБр. 14778, којим се пита Савет за мишљење: да ли би г. Стевана Д. Спасића, пређашњег учитеља, требало поново вратити у учитељску службу.

По прегледу службених података о овоме пређашњем учитељу Савет је дао мишљење: да се г. Стеван Д. Спасић, пређашњи учитељ, може повратити у учитељску службу.

VII

Саслушан је усмени реферат г. д-ра Миливоја Н. Јовановића, редовног члана Савета, о квалификацији г. Петра Симоновића, свршеног ученика права Загребачког Универзитета, који је молио за место учитеља језика у нашим средњим школама, или за учитеља основних школа.

Према реферату г. д-ра Миливоја Н. Јовановића, а на основи чл. 63. закона о средњим школама, Савет је дао мишљење: да г. Петар Симоновић нема прописне квалификације за учитеља језика у нашим средњим школама, док претходно не положи прописани испит за ово звање.

Овим је завршен овај саветски срстанак.

938. РЕДОВНИ САСТАНАК

18. октобра 1906. год.

Били су: председник Сава Урошевић; потпредседник д-р Петар Л. Вукићевић; редовни чланови: д-р Драг. М. Павловић, Васа Димић, Ранко Петровић, Јован Н. Томић, Павле Поповић, д-р Чед. Митровић, д-р Душан Рајичић и Петар А. Типа.

Пословој: Миладин И. Шеварлић.

I

Прочитан је и примљен записник 937 састанка.

II

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 2. овога месеца, ПБр. 14691 којим се пита Савет за мишљење: да ли г. Лазар Крдалић, учитељ ваљевске гимназије, на основи чл. 65. закона о средњим школама, има квалификације за вишег учитеља средњих школа, без обзира на чл. 64. истог закона.

Пошто Главни Просветни Савет по овоме предмету не може дати мишљење само по чл. 65. закона о средњим школама, а да у исти мах не води рачуна и о одредбама чл. 64. истог закона, то је одлучио: да г. Лазар Крдалић поднесе сведочанство о средњој и вишој стручној школи, коју је у Русији свршио.

III

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 4. овога месеца, ПБр. 205, којим се пита Савет за мишљење о откупу књиге „Општа Историја за ниже разреде средњих школа“ од Стевана Ловчевића, пошто је постало беспредметно питање о прештампавању Опште историје за ниже разреде средњих школа од Јована Ђорђевића.

Пошто је Савет раније оценио литерарну вредност и техничку израду ове књиге, то је дао мишљење: да се књига „Општа Историја за ниже разреде средњих школа“ од Стевана Ловчевића, директора II београдске гимназије, може откупити и употребљавати као уџбеник државног издања, ако нема каквог другог уџбеника приватног издања за овај предмет у нижим разредима средњих школа.

Г. Стевану Ловчевићу у име откупа једном за свагда може се дати до две хиљаде (2000) динара.

IV

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 6. овога месеца ПБр. 14832, којим се пита Савет за мишљење: да ли би г-ђу Даницу Јоксиминовићку, учитељицу у Врању, према поднесеном уверењу лекарске комисије, требало пензионovati.

По прегледу поднесенога уверења лекарске комисије, а на основи десете алинеје чл. 33. закона о народним школима, Савет је дао мишљење: да г-ђу Даницу Јоксиминовићку, учитељицу, не треба пензионovati.

V

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 29. прошлог месеца, ПБр. 14461, којим се пита Савет за мишљење: да ли би г-ђу Милицу Пепићку, учитељицу, према поднесеном уверењу лекарске комисије о стању њенога здравља, требало пензионovati.

Савет је одлучио: да г. д-р Душан Рајичић, редовни члан Савета, проучи ову молбу г-ђе Пепићке и да о њој Савету реферује.

VI

Прочитано је писмо г. Министра просвете и црквених послова од 25. августа ове године, ПБр. 11720, којим се пита Савет за мишљење: да ли би г-ђу Милицу П. Михаиловићку, учитељицу у пензији, према поднесеном лекарском уверењу, требало вратити у учитељску службу.

Савет је одлучио: да г. д-р Душан Рајичић, редовни члан Савета, проучи овај предмет и да о томе Савету реферује написмено.

VII

Прочитани су реферати г.г. д-ра Чед. Митровића и Петра А. Типе, редовних чланова Савета, о кривизи г. Животе Ђорђевића, учитеља из Смрдљиковца.

Савет је усвојио реферат г. д-ра Чед. Митровића и на основи чл. 49. под 5) и чл. 50. закона о народним школама, Савет је дао мишљење: да г. Животу Ђорђевића, учитеља, треба отпустити из службе без губитка стечених права у случају повратка у службу.

Овим је завршен овај саветски састанак.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

НАУКА И НАСТАВА

СЛОВЕНЦИ И ЊИХОВА КЊИЖЕВНОСТ

СКИЦЕ

Ивана Пријатеља

(СВРШЕТАК)

Као трећи савезник би увучен у Цојсово друштво *Валентин Водник* (1758—1819). Барон Цојс га је пронашао у горњокрањским планинама где „пасаше душу.“ Његова муза оставила му је пријатне успомене још на „Ускршња јајца“. У осталом, то се може казати само за песму „Задовољни Крањца“, јер су остале подражавале у уметничком сафиском размеру звуцима аркадеке флауте његова учитеља патера Марка Похлина. „Задовољни Крањца“ близак је народу и показује разумевање његова карактера. То је први уметнички народни поклич у књижевности са свима нижим тоновима нежног даха народне поезије. „На ту песму полажем све своје наде“, говорио је барон Цојс. И од тада је Водник морао слати производе своје музе обојници пријатеља, Цојсу и Линхарту, који су их допуњавали богатим естетичким примедбама. Цојсове речи: „Све што излази испод Вашег пера, треба да је написано у народном духу,“ Водник је искрено примио срцу. Он се потпуно окрете народу, и његовим потребама, радости и жалости посвети своје перо. По савету оба своја пријатеља поче издавати 1794 год. „Praktiku,“ и тај народни календар начини органом „Просвећивања“. Три године доцније чак покуша да издаје лист „Љубљанске новости“ (1799—1800). Али француски оркан угуши њихов бојажљиви глас. Године 1806. издаде „ради пробе“ неколико својих песама, скромну збирку доста неспретних пригодних песама, прештампаних из појединих бројева његова листа. У осталом међу њима било је и песама са истинским народним купањем пулса. Али настаде судбоносна 1809. година. Словеначке области бише придружене Француској под именом „Provinces

Шуриennes* са престоницом у Љубљани. Наполеон предаде управу над тим „предстражама Беча“ једном од најјенијалијих својих ђенерала, маршалу Мармону. Нова провинција, противно пређашњој аустријској администрацији, би постављена на либералнију и националнију основу. Ропство би укинато; сељак, који се раније налазио у потпуној власти спахије, сад је добио пред примиритељним судијом иста права, као и спахија. У преображеним и умноженим вишим школама словеначки језик уз француски заузео видан положај. Француски службени лист „Télegraphe officielle,“ који је излазио у Љубљани под уредништвом познатог француског писца Шарла Нодје, доносио је чланке и на словеначком језику, н. пр., 31. јула 1811 год. Водникову величанствену химну „Slugia rediviva“. Вагреном љубављу према народу дигне та песма, која се одликује таквим полетом стила, таквим сјајем и пунозвучношћу стиха, какве још никад није постигао наш песник. Водник, који је још у 1798 год. био професор у љубљанској гимназији и као помоћно средство у своме историском предавању издао немачки уџбеник словеначких земаља (1809), би сада (1810) постављен за директора гимназије, инспектора основних школа (écoles primaires) и управитеља уметничке и индустријске школе. И свега се давао; или речју, или пером свугде је узимао активног удела. С необичном марљивошћу написао је сам за две године већину уџбеника: буквар у 1812 год., катихизис за све цркве француске царевине 1811. год., краљску граматiku за основне школе 1811, француску граматiku 1811. год. Али са 1813. год. тај Водников рад одједном се прекида. Аустријанци опет овладаше словеначким земљама. Песник, који ни о чем другом није мислио, до о свом народу, би оклеветан код аустријске власти као хвалилац Наполеонов и удаљен од васпитања омладине енергичном мером: би отпуштен са малом пензијом. У миру се бавио писањем немачко-словеначког речника, историје своје отаџбине и нумизматиком. Водник је представљао миран, кротак и у својим најбољим годинама весело, пун живота и увек беспрекоран карактер. У песништву му је најбоље испадало за руком оно што је узео из веселог и шаливог народног расположења. Још у првој својој песми срећно је уочио весело задовољство са самим собом, заједно са пртом хвалисања, толико својственом Горњокрапцу. Подражавао је Боало-а. Класичне споредности узео је из Похлијеве монашке школе, чију се неспретност старао да направи гипчијом помоћу згодне античке форме — анакреонтике. У осталом његова љубав према Анакреону одговарала је његову темпераменту: Прешерн је говорио о њему да је „радо певао а још радије пио,“ али, ипак чим он пева песмицу, то се на крају већ чуо не Анакреон, но Водник. Његове слике природе још се могу уметнути у оквир лажног класицизма. Његова је девиза: слободна течност стиха, мелодични, пуни живости тонови. Може се у опште рећи, да је владао

ма да незнатним, ипак живим и свежим песничким извором, из ког је при мудрој умерености умео извући светле песничке кристале, али при каквој наглости у раду његов би се извор узмутно, и кад би покушао да се помогне детаљнијом обрадом, то је често залазио у страну баналности. Још више стоји од његовог песничког значаја његова улога у образовању народа и стварању његовог књижевног језика. Као такав, он преставаља тип словеначког присталице, „Просвећивања“. У времену опште одвратности спрм калуђерског живота 70-тих година и он, као и многе друге присталице „Просвећивања“, растаје се са посматрачким животом и иде у народ да га просвети. Али ту и престаје сличност између словеначког присталице „Просвећивања“ и његових немачких другова: он не троши своју снагу у непрестаним нападима на скоро несавладљиве тврђаве цркве, већ иде у народ и низом популарних издања поучава га у свима могућим реалним предметима; он му не говори много о метафизици — Водник је превео само службени катехизис као уџбеник, по владиној наруџбини, — напротив, он се посвећује таким радовима, као што су: писање „Упуства за бабице“ и „Кувара“ и, по могућству, замењује библијску историју општом и још радије историјом отаџбине. Он је припомогао развићу и усавршењу књижевног језика више него ико пре њега. „Ми морамо скупљати речи разбацане по целој земљи,“ саветовао је својим земљацима, и сам је неуморно радио према том савету, на тај начин имао је тако богат капитал језика, да се у том погледу не може мерити с њим ни један његов савременик. За то, кад би се спремало какво словеначко издање, Водник је био први, коме су се обраћали за помоћ и савет. Исто тако ревнсно, као народне речи, скупљао је и народне песме, које су ипак издане тек после његове смрти.

Према занимању и жељама Цојсова круга, потпуно је разумљиво, што је из тога друштва могао изаћи човек, који је, слично Воднику, можда не толико непосредним знањем језика, колико напротив, својим филолошким образовањем, граматичким оштроумљем и укусом могао задахнути тежњу не само крањским писцима, већ у опште свима словеначким за једним књижевним језиком, и могао увући их у круг свога утицаја, да на крају крајева изађе из малене словеначке књижевности и стане у европском ученом свету уз великог Добровског као његов сарадник на пољу славистике. Тај човек био је Вартоломеј Копитар (1780—1844). Родом из Горње Крањске, где живи најчистији и најпоноснији тип Словенца, добио је образовање у љубљанским школама. Место гувернера отворило му је врата Цојсове куће, у којој је 1800. године вршио и дужност библиотекара. У дому ученог енциклопедиста изучавао је језике, како старе тако и нове, да се на крају крајева посвети сасвим словенским језицима. Као приватан наставник словеначког језика писао је хрестоматију, коју на послетку даде у штампу, не

без жеље да изненадм Водника, који је у то време слично намеравао. 1808. год. дође у Беч и после годину дана доби место у дворској библиотеци. Међу тим изађе на свет његово дело „Grammatik der slavischen Sprache in Krain Kärnten und Steiermark“, нешто у облику програмног рада са оштроумно изложеним почетцима језика, нека врста сумирања са празним местима за њихово доцније попуњење, сумирања, које лепо објашњава књижевност, али које одвећ опширно и заморно решава (из неке болесне слабости спрема њега) питање о правопису. Рад је требао да произведе огroman утисак. Млади коресподент Добровскога испитао је словеначки дијалекат с тачке гледишта црквено-словенског језика и удесио га за књижевни језик. Ну он није стварао какав вештачки књижевни језик, већ је страсно био за прави народни говор. Он сам није писао словеначки, те је зато морао тражити себи прозелите. Против Водника гајио је лично нерасположење, које је произлазило још из времена супарништва у Цојсовој кући. Он је оштро кудио скромног самоука и граматичара — из патриотизма — за једностраност и недоследност, и не обзирући се на своје неизмерно честољубље, осуђивао га је за „његово мукло честољубље.“ Ватрене присталице нашао је у писцима у духовницима: у др-у *Јакову Зуиану*, који је још као студент теологије у Бечу изучавао под његовим упутством словенске језике, и још важнијег у *Матији Равникару* (1.76—1845). Док је први више примао његове учене манире и целог живота није напуштао начин писања, који је био уображен-несмислен и јурио за оригиналношћу, последњи је боље разумео свог младог учитеља. Он је примењивао Копитарева граматичка правила на свој богат народни говор и постао је тако оснивачем словеначке прозе. Као професор богословије, учио је богослове да слушају говор сељака и да не пишу ни једну фразу, ако нису уверени, да ће их разумети и последњи сељак. Равникар је преводио „Библијску историју“ Кристофа Шмита (1815—1817) и неколико молитвеника. Између осталогa предузео је ново издање молитвеника француског јансениста Mélanquy-a, који је превео Холмајер. Сем прераде Дебевчева удбеника, реформатор словеначке прозе није написао ни једне књиге из световне литературе. Као што је после реформације наступила католичка реакција, тако и епоха „Просвећивања“ није избегла реакцију. Присталице „Просвећивања“ из круга Цојсова умукосе: Линхарт умре, Цојсу пак капља узе обе ноге. Воднику су била затворена уста због његовог патриотског одушевљења у француско доба. Тад опет подиже слободно главу јансенистичка, црквена странка. Узроци тога преврата били су дубљи и лежали су у неколико изван земље. И Копитар је био ученик Цојсов. При свом доласку у Беч, и ако хуманист и ватрени Еразмов поклоник, он је, при свем том, поступно постао потпуно присталица Рима. Ствар је у томе, што је бечки религиозни живот из оговарања и необузданости јозефинизма ударио у супротну

крајност: у строгу црвену покорност францисканским сањалицама и искуљењу. Зупан је донео из Беча одушевљење за „богословље срца“ молитвеника и снабдео Брунеровим молитвеницима своје пријатеље, градску и сеоску интелигенцију. Равникар је био јансенист и морао се пред своје постављење за владика 1830 год. оправдати пред пазом. Кад је настала француска окупација са њеним грозничавим реформама и кроз ваздух се проносили свакојаки узнемиравајући гласови о безбожју Француза и школа, Равникар је био једини човек, од кога су очекивали да опровргне штетност слободољубивих француских тенденција. Он положи испит из философије, да би заузео у школама то најтеже место. Ипак су честити Словенци убрзо морали увидети, да су се Французи трудили не да раздраже народ у његовим осећањима, но, на против, да га, поштујући и подржавајући као фини психолози све што је народу било драго и свето, привуку на своју страну. Ради тога је Наполеон дао народном језику његова права и добио, као награду за то, прекрасну химну Водникову; због тога је Равникар био постављен за канцелара (*chancelier*) свију школа а тиме је постао *spiritus rector* свег наставног рада; ради тога је био дозван у Љубљану за уредника службеног листа Шарл Нодје одушевљени католик и романтичар.

Копитар је полагао велике наде на словеначко свештенство, што се тиче оживљења народне књижевности. И имао је право — јер је оно било једина интелигенција која је остајала у народу; световна интелигенција учила је немачки и осећала се немачком. Његова највећа жеља била је стална катедра словеначког језика, као помоћна установа уз изучавање богословља. Помоћу Равникара она је и постављена у живот. Године 1814. она би отворена; Равникаров ученик, будући граматичар *Фрања Метелко* заузео је као наставник и слушаоци су могли бити не само богослови, већ и лицејци. Њени дивни плодови достизали су до најудаљенијих црквених парохија; правилнији говор зачу се са проповедничких катедара. Па и они Метелкови ученици, који су се одавали световним наукама са великом љубављу и брижљивошћу односили су се спрема родног језика и књижевности. Најдаље Копитареве тежње биле су управљене на то, да уједине цео писмени словеначки свет на земљишту *једног* књижевног језика са једним правописом. Нарочиту пажњу обраћао је на Штирце, који су већ могли да покажу читав низ људи, који су се старали да просвете своје најближе саплеменике књижевношћу на месном дијалекту. У то време (1816) умре један од најзаслужнијих сеоских свештеника *Леополд Фолкмер* (1714—1816), који је у другој половини XVIII века у срећно и не без хумора написаним баснама подражавао Гелерта, Глајма и Лесинга. Његове песмице далеко су се рашириле, биле су врло омиљене и често су их певали весели Крањци. — Научне студије доведоше у Градац Крањца и Водникова ученика *Ивана Примџа* (1780—1823), који је

одмах показао у себи знатан организаторски таленат. Ватрен, пун одушевљења темперамент, у почетку веран поклоник Шилерових „Идеала“ после одушевљени католик и романтичар и душом и телом, — први и, ако хоћете, једини међу Словенцима „прави“ поштовалац Копитара он је најбоље популарисао његову граматику. Али за то, кад се млади, очарани сањалица с пуно поверења почео обраћати на Копитара, да би помоћу њега радио за отаџбину, добио је од смотреног, хладнокрвног, оштроумног и често пута грубога бечког дворског слависте тако хладне, као лед, укорѣ, — после којих су дошле претерано строге и уништавајуће рецензије, — да је после две године свога рада пао у помрачење ума, од чега га је избавила после 9 година смрт. Примиц је основао 1810 год. у Грацу из младих студената и богослова „Societas slovenica“, чији су чланови изучавали Копитареву граматику и скупљали у народу лексиконски материјал, да га после пошљу у Љубљану староме Воднику за намеравани речник. Сам Примиц написао је за четири године свога бављења у Грацу три словеначка уџбеника и превео Франклинова „Јадног Хенриха“. Из тог друштва изишли су: Дањко, Кремпељ; два не рђава народна писца: Модрињак и Цветко, који су као сеоски свештеници у Штирској пробудили народ својим песмама. Сам Примиц путовао је јесењих месеца, у време виноградске бербе, из места у место, одушевљавао је народ Водниковом химном и задобијао младе присталице у средини интелигенције. Благодарени његову старању и учешћу Копитара, ерхцхерцога Јована и Калхберва, би основана 1812 год. у Грацу катедра словеначког језика и Примиц постављен за њеног првог наставника. Даље је Копитар привукао у свој круг и највећег корушког писца тога времена — *Урбана Јарника* (1784—1844). Као сеоски свештеник дошао је 1811 год. у Целовац. Угледајући се у песништву на Водника штампао је своје песме у целовачким немачким новинама и месни немачки песник Фелингер додавао им је паралелан превод, што је наишло на потпуно допадање. У зрелијим годинама обратио је своју књижевничку делатност на друге предмете. Као и све присталице „Просвећивања“, и он је писао у почетку уџбенике, затим корисне књиге за народ, после је прешао на писање месне историје да на крају крајева заплива на пучину филолошког мора са његовим етимолошким подводним камењем. Примиц се необично радовао његову раду. Он га је упоређивао са кротким апостолом Кирилом, у главном, на основу тога, што је овај и као и Примиц био за народну литургију, против чега се Копитар, веран своје латинизму, изразио још у својој граматици.

Већ је прошло готово два и по века а Словенци су још непрестано писали правописом, који је увео Бохорић, а у ком су пискави гласови изражени комбинованим писањем. У току десет година Копитар је, на штету другим својим научним плановима, ширио идеју

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

за упрошћени правопис, који би могли примити сви Словени, што пишу латиницом. Он је то пре свега очекивао од старог Добровског и изложио се чак опасности, да непрестаним напомињањем досади наклоњеном му „учитељу“. Тада у брзо изађоше једновремено два Словенца са својим пројектима. 1821. год. састаше се у том циљу у Бечу Добровски, Копитар, Равникар, Метелко и др., али се, ипак, не сложише у својим пројектима. После три године изнео је Штирац Дањко у својој граматици свој систем („дањчица“), а годину дана доцније изашла је у Љубљани Метелкова грамика („Lehrgebude der Slovenischen Sprache“ 1825) са 11 нових слова („метелчица“). Оба правописа делом су се држала ћирилице, делом су изумевала нове знакове. Обема азбукама штампане су књиге, обе су налазиле ватрених заштитника, али су обе имале и жестоких противника. Тај алфавитни рат није могао свршити граматичар, па ма то био и сам Копитар. Ма да је коначно решење спора морало бити доцније, четрдесетих година, ипак је питање сишло с дневног реда још тридесетих година, захваљујући песнику Прешерну и естетичару Чопу, који су се појавили да прекину свађе и ружења, које су завршиле тај филолошки период, да одврате погледе филолошким ситницама опијених и потпуно „копитаризованих“ Словенаца од мртвих слова и „да им покажу прави пут у област духа.“

IV ГЛАВА

Романтика — Фрања Прешерн

Ова глава би управо требала да се зове „Национални романтизам“, јер у Словенаца, као и у других јужних Словена, и није било другог романтизма. На име, овде је једини утицај европског романтизма, наклоност свему „отаџаственом“, био тако велики, да је све друго, н.пр. оно, што чини суштину европског романтизма, њим било потиснуто у последњи ред. Та љубав к народности није била само излазна тачка програма новог правца, она је била оно земљиште, из кога је поникла нова поезија. То је пре свега била идеална љубав спрема завичајног земљишта и народа, који га је обрађивао, „платонска љубав,“ која живи у срцу и песми, затим тежња за просвећењем племена, — тежња, у коју већ улази елеменат расуђивања и која на крају крајева прелази у старање да се унапреди национална организација и равноправни положај народоносни у реду других. Такву су фазу Словенци, као и други не немачки народи у Аустрији, преживели до 1848 године. За тим је песништво за неко време умукло. Дошао је ред на адвокате пробуђеног народа да говоре, лира пак морала је ћутати. Кад пак прођоше бурни дани и умирени народ опет уђе у своје колибе, у земљи се опет убрзо почеше разлегати песме. Ну сад није већ похађао књижевност ма какав неочекиван, случајан уметнички геније (као што је то било

тридесетих година), већ је била организована уметничка активност, која је произишала из групе уметника. Млади народ имао је већ са 1848. год. свој национални програм, и већ је садржавао у себи елементе уметности. Почетак словеначког романтизма, који би се справом могао назвати националним препорођајем, датира се од 1830. год. Њега су припремили, бар настојавањем око обраде словеначког језика, — Метелков круг и његове словеначке лекције. Али му, т.ј. романтизму, у исто време нико није правно толико сметње, као тај баш круг. Главни творци новог покрета били су световни људи; Метелков круг пак, који је у себи сједињавао сву тадашњу словеначку братију, која је писала, састојао се из духовних лица. Ови се, пак, нису слагали у својим убеђењима. Више духовништво држало се мрачног, грубог јансенизма, као „унутрашње дисциплине;“ у „спољашњој дисциплини“ налазили су се јосефинисти, бирократи, државни чиновници, који су се најбоље осећали, кад се потчињени им духовници нису одавали на опасно писање књига. Али је код нижег свештенства био већ нашао приступа демократски, пун живота неокатолицизам бечког редемпториста патера Хофбауера. Ученик бечког народног апостола и писац још и данас популарног молитвеника, Барага, показао је толико проповедничке ревности и жара, да се народ од свуда слегао да га чује. Кад су то видела строга, озбиљна господа, која се боје сваке спољашности у религији, они га почеше премештати из места у место догле, док се он не пресели у Америку као мисионар. Други клирици, стојећи изван двају главних странака, држали су се самосталних тачака гледишта, али, у колико су се разликавали један с другим у својим погледима, у толико су били у једноме једнодушни: у опозицији новом правцу Метелкових присталица; ти најгрубљи утилитаристи односили су се спрам њега непријатељски, јер он није писао никаквих рецепата за уредан, добронараван и поштен живот и служио се израђенијим, елегантнијим језиком, противно њиховој тврдоглавој привржености простом сељачком говору, што је било последњи одјек Равникарових традиција, које су сад нашле места под свештеном заставом патриотизма. Са своје стране, јансенисти су се односили спрам њега непријатељски за то, што је он стварао љубавне песме, — „свињско гроктање,“ као што они кажу. И ако је прве могла натерати на ћутање дивна Прешернова сатира у новом органу „Крањска пчелица,“ против оружја, којим су располагали последњи — они су били државни цензори, — није се ништа могло учинити. Загушљива је била атмосфера, тежак притисак и неутешни погледи на будућност. Али су велики и силни били људи, који су открили нову књижевну еру. Они су видели велики свет и што-шта научили. И прво место међу њима заузима њихов ментор и ћутљиви сапутник Чоп.

Матија Чоп (1797—1835) био је пре свега геније у изучавању језика. Као учитељ у Риједи (Фијуми) научио је тамо до савршенства талијански, српско-хрватски, код енглеског консула—енглески и од свога колеге по служби — руски и пољски. Отуда се преместио за наставника виших разреда гимназије у Лавову, где је читавом низу младих пољских песника тумачио Бајрона и Скота и особито се спријатељио с Мицкјевићем и Заљеским, с којима се и доцније дописивао. На послетку доби место у вароши, у коју га је највише вукло срце, — у Љубљани. У сваком месту свога бављења научио би до који језик, тако да их је на крају крајева знао 19. Ни један од језика није научио из чисто лингвистичког, филолошког интереса, већ се сваким занимао имајући у виду садржину његове књижевности. Он је био одличан естетичар, фини судија, где се тицало укуса, плодан „spiritus movens,“ благ и трпљив критичар. Умро је у младим годинама, купајући се у таласима Саве. Написао је само словеначку библиографију за Шафарика и два чланка којим је учинио крај „алфавитном рату.“ У почетку 20-тих година већ се дописивао са словеначким уметничким чергашем, младим, врло образованим и народној књижевности преданим трговцем и скупљачем народних песама, *Андрејом Смолем* о томе, како се може помоћи развиту словеначке лепе књижевности. И једва је три године живео у Љубљани, а већ излете „Крањска Пчелица“ (1830). То је био поетички годишњак у облику тада распрострањених немачких, музама посвећених, алманаха. Али бојаљиви Чоп, прави покретач журнала, не хте узети на себе његову редакцију. Тада она буде поверена његову другу из лицејске библиотеке, скриптору *Михаилу Кастелу* (1796—1868). Он је написао уводну песму и у доцнијим се свескама појављивао са својом нежном, сентименталном, доста бледом лириком, која личи на лирику Хелти-а и Салиса—Зејвиса. Појави „Пчелице“ припомогао је даље *Јаков Зупан* (1785—1852), који је као интересантна личност налазио на пријатељски пријем у кругу; из тог узрока и биле су примљене његове „песме,“ и ако га нису ни сматрали за песника. Зупан је био учен свештеник, док је био у Бечу католик по расположењу, али је у Љубљани почео све више и више постајати човек од расуђивања и показивати тежњу да све критикује, што је у неколико подсећало на његова пријатеља Копитара, и што му је, на крају крајева, донело изгнанство и лишење права „да одреш и свеже.“ Али он је био и остао непомирљиви непријатељ како службеног католицизма и тупог језуитизма Рима, тако и окамењеног бечког јосефинизма. Умро је у прогонству у Целовцу. У свесном антагонизму према својим колегама ступио је у круг „Пчелице“ и давао је, као учен слависта, приличне преводе српских народних песама. Његове многобројне, месним дијалектом проникнуте песме, одликовале су се краткоћом на штету јасности, често су се јављале с коментарима и врло брзо би-

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unijz.com

огрезле у извештачености. Други духовници, сарадници из патриотизма били су: *Игнат Холцауфел*, извештачени песник у стилу рококо, који је опевао руже, трње и славује; *др. В. Левичник*, обожавалац и преводилац Шилера; *Ив. Циглер*, песник природе, који је неколико година доцније (1836) написао први словеначки роман из народног живота са многим улетеним интересантним епизодама и са похвалном тенденцијом да похвали рад. Народном песништву подражавао је *Блже Поточник*, ватрени љубитељ певања, а хоругански полихистор *Јарник* јавио се у Ш. свесци са пастирском идилом, написаном по угледу на Матисона, Хелти-а. Али сви ти песници били су само основ, на ком се јавила права, и за оно време феноменална песничка фигура, највећи народни песник *Фрања Прешерн* (1800—1849).

Не рачунајући поједине Водникове песничке производе, Словенци су до тог времена имали само прозних писаца, који су употребљавали везан слог тек више или мање случајно; они су преводили или подражавали. Небо још није било послало великог песника словеначком народу. Ну напослетку 1830 год. појављује се Прешерн. Пореклом је из Горње Крањске (родио се у Врби близу Бљеда), и био је не онај, што је живео у близини градова — у том случају он би био човек Кошитарева типа, — већ који је живео близу планина, где усамљеност алипских долина прави људе и нежним и снажним. Сентиментални, стваралачком фантазијом обдарени син легендама завејаних алипских висоравни са језерима пуним бајака (Бљеда, Бохна) он, поред свег богатства свога веселог расположења, остаје озбиљан карактер, не колективист, већ човек који се узда само у своју снагу, какав је сељак испод Триглава, који је остављен искључиво самом себи у припитомљавању сурове природе. И у доцнијим тужним, неутошним годинама живота могао је постати тако триљив, уздржљив и хладан, какве су његове родне планине у негостољубиво зимско доба. Ипак, осећања у њему никад нису губила своју дубину. Овде он проживљује и дане пуне сунчаног сјаја, као што су они глечери у дивно децемберско подне.

Његове прве песме, написане у Бечу, где је (1821—1828) слушао правне науке, показују симпатију ка шванским песницима. У њима се осећа дах младићске жудње за животом. Али у њој има и тужна жица романтичара: она одјекује у његовом дивном „Растанку с младошћу“, где с тугом признаје блутаву лаж и егизам свакодневног живота, дивећи се неуморној душевној снази, којом се омладина спасава од тих клопака. Прва свеска „Пчелице“ донесе и Прешернов превод Виргерове „Леноре“, која је и другим Словенима собом показала романтизам и коју су преводили песници првог реда (код Пољака — Мицкијевић, код Руса — Жуковски). Године 1830—1835 биле су за Прешерна у песничком погледу најплодније. Оне означавају приближавање Италији са њеним јужним лепотама, страшношћу, ватреношћу и умет-

ношћу. Песник упоређује себе са Петрарком. Као овај своју Лауру, тако Прешерн опева своју Јулију у сонетима, пуним немирних сањарија младе, прождируће, неразделјиве љубави. Те плодове љубави украшава китом газела, изражених необично нежно, благо и јасно као сунце. Наступа 1834 година и затвара врата младости, која мирише на љубав. У песниковим жилама не тече више младићска необуздана, већ утишана крв човека. Крепком, вичном уметничком руком плете над вратима преживеле љубави свој сонетни венац, коме треба равна тражити у светској књижевности.

Желећи потпуно свесно да створи за свој народ производ постојаног и непролазног значаја, он је у њему преставио сву несрећу, јад и тугу ропства, на које је његов народ осуђен, уплећући у њега и своју безнадежну и науспешну љубав. Као сунчани зрак продире његова песма у далеку, тамну прошлост народа и осветљава некадашњу величину слободних поља. Али у скоро те дубраве оросише се крвљу и одјекнуше звекетом тешких ропских окова! Од тада оне постају арена крвавих ратних игара и поступно вену. Песник сазнаје, да његов глас вапије у пустињи, али пророчански поглед у будућност надахњује пламене речи, пуне наде и вере. Земља ће видети бољих дана; над гробовима ће процветати национално пролеће и звучне песме прогнаће загушљиву гробну тишину. И у пробуђеном хору и његов ће се глас и даље чути. — Од тада је у његовој поезији добила превагу рефлективна лирика. Његова усамљеност условила је тај тон. Његови најбољи пријатељи и ратни другови били су помрли или се удаљили од њега. „Крајску пчелицу“ због Прешорнове еротике забранила је бечка цензура (Копитар), која је била солидарна са љубљанским јансенистима. Песник је упоређивао себе са „трском, што се колеба у пустињи“. Неутешна отужност провинциског живота правила га је тужним и тромим. Још један пут размахну се свом снагом свога песничког талента и створи свој највећи производ, лирски еп „Крштење на Савици“. Он је постао из његове интимне близине с народом и његовом судбином; своје душевно стање пренео је у душу народа, кад се у далекој прошлости налазио у онаквом стању, у каквом сада песник. — Прешерн је био слободоуман човек, који је стајао на висини савремене образованости, ученик немачке философије. Као такав дошао је у Љубљану, где се допуштало мислити само под догматичким углом гледања. С младићском одважношћу одупирао се навали таласа провинциског мрачњаштва дотле, док је имао бар једног пријатеља, коме је могао отворити срце. Мушки је чак сносио и отпуст из службе: као „слободан дух“ морао је читавих седамнајест година чекати на место. Али кад његова десна рука, ментор и пријатељ Чоп страда у таласима Саве, тада он остаде усамљен и као „колебљива трека“. У „разочарењу“ он пусти своја духовна крила и

опева очајну борбу многобожачког словеначког kneза Чертомира и његов страпан пораз од одличне, силне хришћанске војске с таквим усхићењем и с таквом симпатијом, као да је и сам учествовао у тој борби. Када јунак, усамљен, остављен од свију, стоји на обали алпског језера — чин се дешава у Горњој Крањској и песник црта пејзаже, који својом лепотом подсећаје на Његов завичај, — добија вест, да је и његова љубљена Богомила, свештеници богиње љубави, од народних богова прешла туђем. Она га још воли, али хришћанском, метафизичком љубављу и желела би да се њим вечито сједини, али *тамо*. Чертомир пада, прима од своје стране крштење и кад опет устане, ни трага од његовог упорства. Одлази у Аквилеју, где прима Христово учење, које за тим распростире у своме многобожачком народу.

Тон песме је такав, какво је расположење преживео песник. У уводном сонету он сам срањује себе с Чертомиром: као и његов јунак, и „он је сахранио високе мисли“. И изражавајући у Чертомирову разочарењу своје сопствено, сећао се Чопа и некадашње заједнице с њим. После тога издао је 1836 год. песму с поветом сенима Чопа. Прешерн није промену своја убеђења, — чак је покушавао доцније да претстави крштење као „крштеницу“ — само он није био довољно снажан да буктињом сопственог духа осветли помрчину, која га је окружавала. Он је пао у разочарење. „Весели и тужни дани прећиће у ноћ, срце с његовим радостима и с његовим јадима и патњама наћиће мира у гробу“, говори он у „Посвети“ Чопу. Он је сносио своје душевно стање тако, како уман човек може сносити тежак живот без појезије, дражи, вере и наде, живот, за чије олакшање он незна средства, помоћи. Околности његовог тешког живота и погодбе његовог тужног доба утицали су на њега угњетавајући. Он их није заборављао, кад је писао своје, често оштроумне, књижевне епиграме и сатиричне сонете, — искључиво појезија здравог разума, — или је, противно штирском песнику Вразу, који је прешао у илиризам, заштићавао и чувао словеначко национално гледиште. Само временом, у неочекиваним свечаним тренутцима успомена на своју младићску љубав, или ако је смрт кога од његових блиских пријатеља преставила на тужној слици, како живот пролази пред његовим очима, и будила мисао „о лакој покрову земље, чије тихе силе услужно примају човека“, тада би се очистило од облака небо његова стварања и он би створио не-обично дубоке песме. Али такви тренутци посећивали су га све ређе и ређе, његов живот клонио се заходу; живео је све више и више једнолико, без појезије и, на послетку, 19. јануара 1849, год. склопи на свагда своје очи.

Значај Прешерна у словеначкој књижевности врло је велики; он је највећи уметник у словеначком песништву. Он је створио Словенцима њихов песнички језик, приближивши га тесно народном је-

звук и стилу народних песама, обогативши га и обрадивши својим укусом, одгајеним по класичним обрасцима. Он је у књижевност увео готово све врсте песништва, тако да свеска његових „Песама“ (1847) преставаља читаву поезију, и оставио је своме народу бисер, који се може упоредити с најлепшим, што је створила светска књижевност.

1834. год. Словенци изгубише свој књижевни орган „Крањску пчелицу“. Прешерн је публикувао своје посме у немачким покрајинским новинама, а певао је и немачке песме или је словеначким оригиналима додавао немачке преводе. Издање својих крупних циклуса: Газела и „Сонетног венца“, морао је извршити о свом трошку. Дуго и нестрпљиво се чекала V свеска „Пчелице“, све дотле, док није, на послетку, било очевидно, да она не може никако ни изаћи. Тада три млада човека, који су изучавали науке у Грацу, изиђоше с намером да издају место „Пчелице“ „Славуја“ на штирском наречју. То су били: *Фрања Миклошић*, *Станко Враз* и *Даворин Трстењак*. Сва тројица су били под утцајем илирског покрета и, прожети ватреним симпатијама спрам Словена, подробно су изучавали словенске језике и књижевности. Миклошић и Враз преводили су Колара, Мицкјевића, Љермонтова, Пушкина, а уз то и Бајрона, Т. Мура, Ламартина, Ороси-а и др. Они су, нарочито Враз, певали и оригиналне песме на свом штирском наречју, које су, ипак, већином остале нештампане. Миклошић се за тим окрете научној славистици, Трстењак — историји и археологији а Враз пређе к илиризму и постаде једним од најзнатнијих хрватских лиричара. На тај начин није се могло очекивати из Штирије никакве иницијативе у подизању словеначке књижевности. Вразов пример утицао је заводнички: већина је нагињала илиризму, — Међу тим, неколико књижевника у Љубљани почеше тражити од шефа полиције Седлницког допштење за издавање новина. Од 1837. до 1843 год. чекала је молба решење другог лица у Бечу. Друштво младих богослова у Љубљанској семинарији: Пинтар, Жемља, Жакел, Кобе, Красна са слушаоцем философије Малавашићем, који су се скупљали и васпитавали у духу илирства и дописивали се са Станком Вразом, др-ом Гајем и Бабукићем у Загребу, једва је чекало нови лист. На послетку, 5 јула 1843. год. изиђоше „Новости“. Оне започеше у духовном животу Словенца нову епоху. Лист је био одобрен, благодарној помоћи директора градачког „Савеза за унапређење и потпомагање индустрије и заната у Аустрији“ ерцхерцога Јована. Издавао их је Љубљанско друштво сеоског господарства и редакција је била поверена његовом секретару д-ру *Јанезу Блајвајсу*, коме је било допуштено да у листу доноси само чланке, који се тичу сеоског господарства а клоне се сваке политике. Али је д-р Блајвајс давао могућности да се пише о свему, што је било потребно словеначком народу. У „Новостима“ су подигли свој глас искусни сеоски домаћини и сло-

венски сељак први пут је почео читати на матерњем језику, каква побољшања може учинити у своме газдинству. Сва интелигенција лати се пера и свако је писао о свему, за што је мислио да је позван: о географији, историји, особито о природи родног краја, о математици, језику, о школском питању и, што су се више приближавали мартовски дани, — о политици. У листу су излазиле и кратке приче и песме, пуне патриотских чувстава. Једном речју „Novice“ су постале школа за млади народ и јавиле су се баш кад треба, јер су припремиле народ за осудни тренутак — за 1848. Заслуга је новог листа, што су с Словенци 1848 год. могли тако једнодушно дићи се против Франкфурга, послати у Кромјеришку скупштину само искусне посланике, а за саму земљу пре свега тражити словеначке школе па чак и универзитете, — правни факултет био је већ основан у Љубљани и не мање од осам правника конкурисало је за две катедре; док су код куће оснивали многобројна друштва за буђење народа, развијали књижевност свих врста и свим силама радили на усавршавању језика. Њихов рад у овом последњем правцу крунисан је издањем Цигалиног опширног „Немачко-словеначког речника“ (1860) На тај начин био је утврђен један књижевни језик а према томе створен орган за књижевну уметност. Ако су нас до сад интересовали производи разноврсног садржаја, у колико су они сачињавали тај орган, то ћемо у будуће оставити на страну језик, узећемо само дела, која су га усавршавала, и ограничићемо се само на преставнике лепе књижевности.

Епоха националне организације рађа више политичара него песника. Кипећи патриотизам немогуће је сабити у калуп углађене симетрије песничког производа. Истина јавило се доста песама. У њиховим ритмима говори опште одушевљење, али то нису производи уметности. Оне нису ништа друго, до у метрички облик обучене крилате речи, дозинке и ратни усклици: њих је створило одушевљење масе, а не чисто, светло надахнуће песникове душе. У тако време сви стварају стихове и стварају их на један калуп. Поједине личности, што су се у мирно време знале да узвисе над масом, сад су се спустиле на општи ниво; песништво је добило само спољни сјај, постало банално и једнолико. Песник словеначког политичког препорођаја био је *Иван Весел—Косски* (1798—1844). Био је Прешернов савременик, и први пут се појавио са својим песмама на десет година пре Прешерна. Али у оно време, кад је Прешерн певао, од њога се није могло ништа чути. Кад је пак Прешерн убутао и с новим временом јавио се нов лист, тада је он постао сарадник Блајвајсу, писао је поздраве читаоцима о новој години и уверавања о оданости цару Фердинанду I. Он је овде умео да доведе у склад свој стих с бурним ритмом времена, који је журно напред. Примљени идеализам од Шилера, кога је много преводио, давао је његовој поезији узвишен тон, а историзам, који је потресао на Вод-

ника, придаваo је жељену равнотежу својом важном садржином. Било је време кад је Косески био врло популаран, шта више, у наопаком поимању правог песништва читаоци су отишли тако далеко, да су због Косеског заборавили Прешерна. Косески је бивао неразумљив због свог вештачког, необичног језика, узвишеног из речника свију главних народа. Али он је владао богатим, узвишеним, бомбастим стилем и течним, глатким стихом. И ово последње, у оно пуно патриотског одушевљења време, производило је ватрено дејство, а о садржини нису дупали главу. Трагом Косескога ишао је већи део песника „Novica“ Основни тонови, који су били заједнички у песника овог листа, били су: љубав према отаџбини, династији, католичкој цркви и народној песми. Прешерн је био пао у немилост због љубави према жени. Али љубав према народној песми већ је удаљила младо покољење песника од Косескога, који народно песништво никако није познавао. Потпуно током песништва Косескога пливао је др. *Ловро Томан* (1827—1870). Онај исти патриотски идеализам и иста произвољност у језику и нераздевање народног говора, које смо видели код Косеског, карактеришу и њега. Томан се у познијим својим годинама потпуно одао на парламентарно поље рада и постао је један од утицајних посланика. — Под јаким утицајем Косескога био је и *Матија Ваљавић* (1831—1898) Ипак, његове песме стоје несравњено више изнад „учитељевих“ стихова, нарочито оне, у којима се чује народна песма. Љубав према овој одвела га је научном фолклору; добио је професуру на загребском универзитету и сав се посветио славистици. Миришљави дах народне песме поступно је истеривао из песама и ирнча *Луке Светеца* (1826) окамењено, књижно, надуту мудричење Косескога. У осталом, лепом књижевношћу бавио се тај још и данас здрав бележник само у младости; зреле године посветио је јавном раду. За жаљење је што су непосредни Прешернови последници били духовна лица. То су били *Антон Жакел* (1816—1868) и *Фрања Светлички* (1814—1881). Оба су били даровити песници и могли су радити по Прешерновим традицијама, али су носили мантију и морали су као душевни пастири да се посвете народу; словеначка интелегенција тада је још била малобројна Први је певао у народном духу дивне песме еписке садржине, други је певао баладе и романсе с народним мотивима и срећно је владао и сонетом. — Ватрен обожаваолац Прешернове песничке уметности, и ако не обдарен талентом, био је *Фрања Малавашић* (1818—1863). Кад су четрдесете године истакле народ у први ред дневних интереса и Малавашић је пошао истим путем којим и сви песници „Novica“: писао је похвале царском дому, богу и отаџбини. Само он није у зрелим годинама постао посланик већ је остао књижевником и писао је књижице за народ, већином преводе Кристофа Шмита. Кад мартовских дана пониче у Љубљани позориште и многобројни народни кругови

почеше приreђивати по земљи аматерске представе он је приreђивао комедије од Коцебуа и др. Оригинадне комаде за такe представе писао је *Мирослав Вилхар* (1818—1871), типски песник тога времена. Сви негативни типови његових комедија су Немци и сви се конфликти свршавају тиме, што се лица, која се држе Немаца, обрађају у Словенце. Његове песме написане су глатким стихом, у народном тону; неке од њих постале су народним песмама. — У Корушкој и Штирској радио је у то време *Антон Сломшек* (1800—1862), који је умро као левантски епископ. Његов рад носи, у главном, религиозно-народно обележје. Писао је популарне, поучне и корисне књижице за народ и основао је у Целовцу друштво Хермагора, које данас сваке године разашље по 6 књига сваком од 80.000 претплатника. Сломшек је написао неколико врло популарних песама, ну, у опште говорећи, песништво тих људи не стоји баш на великој висини. Обично су се њиме служили као средством за буђење народне свести; оно се већином одликовало реторичношћу и фразерством. У гомили дела данашњи читалац једва ће наћи бар једну песмицу од вредности. Неки од тих људи и сами се нису рачунали у праве песнике (Косески, Вилхар) и приписивали су своје песништву само пролазну, приправну вредност. И као тако нашло је себи места и у овом прегледу.

VI ГЛАВА

Најновија литература

Стритареву епоху поштеног, основаног на најбољим узорима шаблона, деликатне пристојности и обазриве естетике био је већ, истину рећи, превазишао безобзирни социјализам и отворени прогресивни карактер Ашкерчева убеђења. Ипак тај атлет расуђивања, који није имао потпуно никаквог појма о нежним, мистичним хоризонтима савремене душе, није могао постати вођем уметности, која је себи нове путове просецала; она се развијала независно од њега, под туђинским, европским протекторатом. Као „пионер“ новог правца сматрао се Франц Говекар, који се појавио још у средини деведесетих година, али су на њега нападали са правом провинциском жестином, а то га је учинило популарнијим, него што је заслуживао, Јер на карактер нове уметности нису никад одсудно утицали ни тај човек, ни његов манир, који је натуралистички само по многом подвлачећу и по младички-љубавном кушању еротичког елемента, манир, који нагомилавањем речи више заслепљује и засењује, него што показује штогод. Напротив свугде још несварени натурализам осетљивости или спољашњи објективизам морао је бити обележје новог правца, а савремени натурализам осећања, култ душе, — субјективизам. Така књижевност, као што је словеначка, која обраћа одвећ велику пажњу на спољашњи свет,

днела је, дабогме, оскудицу интезивног удубљивања у унутрашњу садржину; и такој белетристици, као што је словеначка, где је драматичко мудричење било стални гост, били су у највећој мери потребна стилистичка префињеност и обрада заједно са удубљивањем у душу. И једно и друго донела је са собом „модерна“. Она собом означаје потпуну победу личности, индивидуализма, а за тим унутрашњу концентрацију и усредеређеност. Дилетантизам, који ради по најбољим угледима, изобичајава се; само се онај признаје за песника, који, као нико други, може схватити и произвести парченце стварности. Пре су писали онако, како је требало за литературу, и писао је сваки, који је патриотски мислио, који је владао темпераментом, честољубљем и списатељском жицом. Ако је Стригар положио основ подели рада, то је она сад била постигнута. И први резултат тог пречишћавања била је јасна, свежа, бистра као извор песма омладине, која, ма да још лута, ипак осећа потпуно по новом. Јавља се приповетка, извучена непосредно из духовне блискости писца к народу. Али се још мора чекати роман, прави, реалистички роман, који широко захвата, роман тежња и мишљења индивидуе, која се враћа у опште слојеве. „Млада Словенска“, којој је једино од скоро јак индивидуализам дао могућности да се ослободи од реторског, шаблонског, трмог објективизма и преминулог идеализма, још је одвећ млада, да би могла претендовати на то, да створи роман на социјалној основи.

Као претходници „модерне“ белетристике могу се сматрати, осим Говекара, још Мјешко и Мурник. Ако је Говекар ослободио литературну савест од крупних моралних окова, онда је Франц Мјешко донео у земљу уметност душе. Док је Говекар имитовао француским фељтонистима, Мјешку су били учитељи руски реалисти, нарочито Тургенев. Било је време кад су од Мјешка очекивали словеначки роман. Али писац је — провинцијски свештеник, његов сталаж окружава га тесним границама и његов таленат животари у искључивости живота и мисли у којој се тамо налази свештенство, далеко од сваког слободоумља. Мјешко пише само скице, у којима се једва показују трагови онога, што је давао већ у својим првим новелама. Код њега претеже спиритистички патос, и песник постаје све оскуднији у садржини, богатији у речима и фразама. — Радо Мурник може се у толико тек сматрати као претеча „модерне“, у колико је у пређашњи, дисциплиновани, коректни и добродушни хумор унео слободну, свежу, индивидуалну оштрину. Ма да у погледу сижеа још зависи од Јурчића и Креника, и ако их је далеко надмашио у својој области, — у малим студијама из студентског живота, — ипак његов дивни хумор толико одговара карактеру радног лица, да је немогуће казати, да он, срећно испуњавајући захтеве најновије уметности, не постиже сагласност међу формом и садржином. Да ли он оправдава наде, које су на њега по-

дани, као на будућег ода словеначког хумористичког романа, рано би било још сад рећи. Одговор зависи од питања, да ли се може гледати на његове ситне скице, које у последње време одсудно преовлађују у његовим творевинама, као на студије за крупније радове, или као на слабљење његове фантазије, која је онако широко размахивала крилима. Од тих трију песника прелазног времена само је Говекар, као што нам изгледа, створио школу. Његовим трагом ишао је необично плодни народни учитељ Јосиф Костањеvec са својим вероватним, већином љубавним приповеткама, слабо састављеним, како у појединим епизодама, тако и у целини. Последњих година он лута по свету душе, али некадашњи објективист, показује се овде прилично неспретан. Натурализам се добродушним, салонско-сељачким ћеретањем дотакао се и човека, пређе толико на свом месту, поштованог и практичног д-ра Франца Збашника. Напротив, Подлимбарски, етнограф словеначке историје и официр активне војске, који обраћа велику пажњу на народ из свог логорског шатора, увек је остао веран својим учитељима, руским реалистима.

У Ивану Цанкару особито јасно оличени су најновији правци. Он влада највећом одважношћу у самосталном стварању; њега привлачи снажна природа Штирнера и Ниче-а. Он је само песник и ништа га друго не интересује. Фрајлигратова изрека „Обележје песника јесте Кајинов жиг“ приличи и Цанкару добро, као и Габелу, кога Цанкар воли, и на кога се угледа. Та и он преставља у животу само бедног литератора. И Цанкар се управља по девизи: „*épater le bourgeois*“, „*den Philister vor den Kopf stossen*“. Он се васпитао угледајући се на Русе и Французе; у почетку га је привлачила фантастичка Гогољева сатира; доцније је на њега утицала наклоност ка чулности. Његова одвећ висока оцена уметности необично подсећа на Бодлера. Било је време, кад је он у својој наклоности ка искључивости и у своје презирању укуса светине отишао тако далеко, да је почео волети све што је уметничко и необично префињено, неприродно, тугаљиво и „што не живи“. Он влада са два света; реалним, ниским, просјачким светом скитница, чијих су беда, грехова, шљама и блата пуни његови описи, и светом идеала, снова, узвишеним светом дугиних боја, пуним месечине, ружиних чари и мириса цветова, светом који кад се види красота долази у срце, а медене речи — на уста. У првом он смело и поносито као човек „греша“ — али је збирку његових песама „*Erotika*“ сву покуповао и сналио љубљански епископ — и, враћајући се у друштво људи, тера шегу с њима, руга се, проише, подсмева им се, износи њихове погрешке, избличава их и свети им се речима, које падају као прави звонки новци... После тог рада тежатних дана он се удаљује у други свет. Вече је; рађа се месец, светлају звезде,

дахори тих јужњак, а к њему долази фантастична жена, да му говори о чистоти и невиности и о многим другим необичним стварима.

У оба своја света Цанкар воли нешто потпуно различно, али у оба воли жену, ма да у сваком друкчије. У свом другом свету исказује нешто као тугу за отаџбином, — он живи у Вечу, — елегичну жељу да се одмори у највишој невиности и мирном блаженству, што може стајати у вези са новим периодом, у којем се он појавио заједно са новим веком. Постаје разборитији, суровији, простији и спокојнији. У сваком случају, тим постиже веће ефекте, него својим стилистичким ватрометом. Сад он црта мрачне типова младих људи, који теже на високо. Они су одрасли у сред словенског народа и постају „туђинци“. Ако остају у отаџбини, морају да сасацају гране, које се одвећ ниско спуштају родној земљи. Заједно са гранама падају и цветови и плодови. Тај је мотив тако тужан, да чак и смели и пун свежег идеализма песник отпушта крила. Цанкар је пре свега уметник облика са артистичким честољубљем, који влада тајном сидних антитеза и моћним средствима за узбуђивање. Његов језик, са његовим алегоријама, ироничким испадима и парадоксима толико је карактеристичан за младог писца, — написао је свега две свеске приповедака и скица и три драматска комада, — да већ сад говоре о „Цанкареву стилу“. Био је велики вештак у говорењу парадокса; сад и он сам, дабогме, увиђа, шта му шкоди, и каква се у њему бљутава философија крије. Да ли ће он хтети тражити дубљу животну садржину, или ће, као оличена елигија, остати при последњем мотиву своје уметности? Кад не би био такав екстремни индивидуалист и тако наклоњен иронији, која му не стоји добро, он би највише од свију заслужио назив вођа словеначке „модерне“ књижевности.

Цанкар је раније писао и стихове, али је у последње време одбацио ту врсту књижевности, која стешњава његову Протејску природу и која не даје довољно простора његовој стилистичкој вештини. Али је зато остао веран песми његов пријатељ и друг у борби са филистерством, Отон Жупанчић. То је у потпуном смислу речи песник живота. У својим студентским годинама опевао је ону луталачку, кипећу, обучену у дивну симболичку хаљину радост живота, у којој се пени усхићење као младо вино, у којој је жеђ за животом тако силна, да се због васпостављања животне равнотеже мора обрнути поглед на смрт... У последње време он постаје мирнији, више философ. Али сад се спушта четим начелима, слави сунце, које дарекљиво просипа живот, плодну мајку земљу и ону жену, према којој се понашао раније онако декадентски, љуби све више и свежије с тихим, дубоким поштовањем. Сваким даном све више расте растојање између њега и Цанкара. Кад је Жупанчић написао „Дан свих живих“ где је певао снажну химну свему што је здраво, способно за живот и плодно, то

је побудило Цанкара да му одговори „Даном мртвих“. Осим Жупанчића, „модерни“ правац иступио је још два велика песничка талента, али су обојица умрли у младим годинама. То су били Драгутин Кете и Александров. На обојици се показао велики утицај чаробника расположења — Метерлинка. Али им је и Верлен био пред очима у њиховој тежњи да постигну моменат. Они су за собом оставили дивне песме, у којим сликају нежним покретом кичице јединство у простору: као што се мисао рађа у душу, као што тича прелеће хоризонат, тако се код њих јавља какав позив, какав поглед, гест, црта. Метерлинку их је, као и народној поезији привлачила — наивност. И док је Александров целог живота остао наиван, ишао у народ и с детињом радошћу трудио се да ухвати наивну сељакову првобитност и да је репродукује сељачко-неотесаним стиховима, дотле су Кете-а захватила мистична крила белгиског генија: он је налазио везу између себе и васељене, славно је лепоту земље, море и мистичку силу, која све испуњава и све доводи у хармонију. Неке од његових песама могу се сравнити са Прешерновим сонетима, на кога потсећа и својим слогом.

Поље новела обрађивало се у „модерној“ епоси не онако енергично као поље поезије. Много што-шта налази се још im Werden и још није сазрело за штампање. Из реда младих белетриста више од свију истиче се Иво Шорли, како вештином у бирању занимљивих сиже-а тако и психолошким развићем радње. Ипак, веће обраћање пажње на детаље у његовим новелама нанело би штете њему исто тако мало, као и скицама Адама Севера, тог уметника психолошких минијатура, — шири и смелији потез пера.

Да би раскинула с дилетантизмом, најновијој словеначкој књижевности било је потребно да се тесно приближи чисто уметничким идеалима запада. За то се она ослободила од свију могућих окова и постала је чиста уметност. У последње време, упоредо с њом, спремају се да заузму своја заслужена места њене две сестре: свежа, почетничка тонска уметност, и — као што су сјајно показале две изложбе 1900 и 1902 год. — жива и предводничка сликовна уметност. И та уметност никад неће заборавити, да она не може жртвовати националној искључивости онај огромни културни значај који има за словеначки народ и мораће све више гајити у себи тежњу да с љубављу и брижљивошћу изнађази клице, које јој у прошлости износи национални културни живот, да би на наслеђеној њиви радила даље. Тада тек моћиће малени словеначки народ часно испунити онај задатак, који му је пао у део између других народа...

„Menschen; lernen wir kennen und

Nationen; so lasst uns,

Unser eignes Herz kennend, uns dessen erfreuen“

Превео с руског М. Московљевић

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

БОРАЧКИ НАГОН У ДЕЦЕ

од Д-р В. А. Лаја¹

За целу природу, па и за човека, живети значи — борити се. Стога се појављује још у деце врло рано нагон ка борби. Запажено је да дете, тек што је овладало својим органима, из сопственог нагона тражи сметње, да би их савладало смело и истрајно. И саме мртве ствари појављују му се као противници, стога је Лацарус с правом рекао: „Опасност и тешкоће јављају се, тако рећи, као неко живо лице, са којим се дете бори ради победе“.

Кад узмемо ручицу детета од две године, па се њом ударимо, правећи се да нас то јако боли, онда причињавамо маломе немилосрдном бићу велико зодовољство, тако да не може бити сумње, е смо дали прилике за излив једном нагону, дубоку укоренењем у човечјој природи, вели Грос.

Код животиња, н. пр. младих паса и мачака, показује се очито, врло рано борачки нагон у њиховим борбеним играма; код деце се он јавља такође рано, већ у трећој години, у тучама-мушкараца, сходно задаћама мушкога пола. Код поменутих животиња и код деце, један противник гледа другога да обори на земљу, и стојећи над њим, да му спречи устајање. Свакоме је позната страст којом се децади играју „разбојника“, или се боре као Срби и Турци, Руси и Јапанци, при чему долази често пута и до озбиљне туче. Велика драж игре са оловним војницима за дечаке може се ласно протумачити као последица борачког нагона, Игре рвачке налазе се у свима деловима света и у сва времена. Њима се придружују огледања снаге у вучењу и ћушкању, песницању, бацању камена, а код одраслих и двобоји са ватреним и хладним оружјем.

У духовној области показује се борачки нагон као дух опирања или склоност ка опозицији. Двогодишње дете, коме је малочас забрањено да баца кашичицу под сто, понављаће са веселим очицама, и мимо забрану, ову радњу. Сели прича о једном шестогодишњем дечку, који се почео дерати стога што му је забрањено било ићи у врт; кад му је мајка припретила бојем, он одговори „А ја ћу због тога баш још јаче викати!“ Мала деца буду непослушна често пута кривипом одраслих. То је н. пр. случај, кад се детету заповеди да се уклони од неке барице, место да су га повукли у страну и навикли да је посматра, не дајући му прилике да по њој пљеска.

¹ Dr. W. A. Lay, Experimentelle Didaktik, Allgemeiner Teil, 1905. стр. 72.

Примећено је да дух опозиције у деце стоји често пута у правој размери са здрављем и снагом њиховом. Најбоља деца, са биолошког гледишта најбоља, имају у својим редовима највише бунтовника. Често пута прате ове отпоре младе воље противу старих врло жестоки протести, у облику гурања, ударања па и уједања. У самој је природи засновано, да се борачки нагон ученика покашто јавља и противу учитеља. У том погледу овако описује Карло Фогт своје гимназијско школовање у Гисену: „Учење и рад беше за велику већину споредна ствар; они су се махом трудили да своје другове задиркивају, а своје наставнике да наједе. Проучавањем карактерних особина наших школских тирана, ми смо убрзо уочили свачију слабу страну, и после неколико експеримената, скопчаних негда и са страдањем, ми смо знали како ћемо ове слабе стране погодити, а да се погођени не би могао казном осветити. Тако беше цело доба гимназијског школовања нашег — сталан рат противу наших наставника, час појединачна борба, час чарке предстража, час лукаво уговорене масе у операције у маси, а само по кашто наступаше примирје; трајан мир никад се не закључиваше“. Воља за борбом игра велику улогу и код одраслих. Довољно је само подсетити на страст, којом се боре извежбани противници у игри са картама, на шаху, доминама и сличним играма, у распаљеној борби супротних мишљења.

Борачки нагон истиче се и у утакмицама. Пас, чији госа милује туђе псето, показује знаке суревњивости; тако исто и детенце, чак и сисанче, чија мајка милује друго дете. Ако се дете не отима за љубав, већ тежи похвали, онда прелази суревњивост у честољубље. Кад рекнемо детету од 3—4 године: Ама, твој друг уме лепо да црта онда се можемо кладити да ће оно одговорити: Али ја умем још боље! Скочи ли неко дете за две степенице ниже, друго ће сигурно покушати да прескочи три. Пребаци ли дете неко дрво, друго ће гледати да пребаци још више дрво. Тако постаје учење већином утакмица, при којој се може запазити поред борачког нагона, и подражавање и суревњивост, као и оно „могу и ја то учинити“ и „могу ја то још боље да урадим“.

Још пре школског доба показује се утакмица и на духовном пољу. Покаже ли неко дете да зна да броји до десет, друго ће то исто покушати и разбацивати се бројевима без реда. Дечаци и девојчице из првог разреда, које сам посматрао при игри, задаваху себи узајамно задатке из таблице множења, гледајући које ће најпре да га реши. Мој син, ученик четвртог разреда вежбаонице, налазио је у томе задовољство да запамти имена и величину градова из једне карте Европе, коју је случајно добио у руке. Ускоро сам приметио, како се његови школеки другови упињаху да даду одговоре о градовима у Европи. Грос прича о себи, како му је често пута час из геометрије у гимназији био право уживање, јер се са једним својим другом утркивао, ко ће пре да реши

неке задатke из конструкције. И заиста многи ће се опоменути, да су се за време школовања трудили у неком предмету да се избарабаре са неким другом или да га премаше. Педагог не сме, као што обично бива, да сматра утакмицу као нешто просто; он је мора, напротив, схватити као мешовито тежење, сложено од борачког нагона, подражавања и суревњивости. Он мора у сваком посебном случају час један час други, час све елементе да спречава или да подстиче. Он мора овај моћни нагон, укореењен дубоко у природи човечијој, да негује и руководи и да га искористи за телесно и душевно образовање омладине.

Као некој биљци из стаклене баште, ми хоћемо често пута да помогнемо ученику да преброди тешкоће нежним поступањем и спољним средствима. Међутим ми заборављамо да одговарамо човечанској природи, кад се обраћамо његовој склоности ка борби и његову поносу. Победа у борби може постати обртном тачком у образовању карактера ученикова, јер он тим постаје углед за своје самоподражавање. Моћним подстицајем за делање служи то, кад видимо друге да делају; сугестија и аутосугестија играју важну улогу и при борачкоме нагону.

Борачки нагон испољава се и у нагону рушилачком. Први почетци овога нагона јављају се као аналитички нагон. Мало дете, које је мало пре мирно цепаало хартију, може одједном тако да се пода рушилачком нагону, да жестоко угриза. Једно повеће дете, које је с муком подигао грађевину од песка, отпочињући да је односи, може одједном тако да буде страсно, да грађевину разруши важењем и ударањем. Детету изгледа презмет за рушење као противник. Грос помиње овај случај. Једна девојчица од две године буде за тренутак остављена сама од своје дадиље. Она је за то кратко време извршила ово: најпре је поцепала свом жестином једну котарицу за зеље на парампарчад; за тим је сасула себи у крило мастило из једне мастионице, замочила у њ своје руке и са задовољством измазала њиме зидове и патос, најпосле је докопала увртку и њоме пробушила своју већељицу. Уништење није извршено из гнева или мржње, већ из задовољства. У толико јавља се радљивост још као игра, и ако незгодна, која тражи да се побрињемо за спречавање. Рушилачки нагон може дуго да траје, као што показују младићи, који уништавају фењере по улицама и клупе и столице по јавним вртovima. То се нарочито често дешава у извесним годинама младићске суровости и млатљаве, које показују, по психијатру Емингхаузу, велику сличност са манијом. Извесни студентски изгреди који потпадају под кривични законик, као стварне штете, показују да сурови облици рушилачког нагона могу још да постоје и код одраслих и образованих људи.

Рушилачки нагон управљен је често пута и против живих бића. Многи људи су, без сумње, са извесним осећањем задовољства, уни-

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

штили по кадшто неку биљку, или какву ситну животињу. Мање животињице, које се праћакају и гамижу, које трче, скачу и лете, које беже и скривају се, изазивају борачко задовољство наше, вољу да развијемо своју силу и моћ. Мучење и убијање животиња од стране деце није, истина, увек изазвано борачким нагоном, већ често пута и потребом за дознање узрочности, а и незнањем; тако н.пр. кад дете развали кожу на добошу да би видело шта је унутра, или кад неки малишан, који доцније постаје уметником, згњечи муве између листова од књиге, да би се радовао добивеним сликама, или кад неко дете од четири године баци у баштенски басен четири песанцета, која су скоро окоћена, да би видело шта ће да раде, али се она тамо удавише на вељу жалост детињу; или кад хоће дете да сазна где је крв, како су утврђена крила у мува итд. У рушилачком нагону добивају израза, неограниченом и неспреченом снагом, борачки нагон, задовољство због снаге и моћи, радозналост. Нежење који не могу да трпе децу, теолози који заступају учење о поквареној природи људској, гледају у таким појавама само свирепости и пороке, докле ми морамо рећи, да нагони нису ни добри ни зли, већ се могу назвати само повољнима или неповољнима за морално васпитање; у осталом, деца умеју бити према животињама и милостива, а не само свирепи.

Деца, као и одрасли, изјављују борачки нагон и играчким изазивањем, дражењем, нападањем, натоциљавањем, задевањем, задиривањем, пецањем. Сва деца су склона да се узајамно дрину, дарну, цимну, гурну, ћушну, муну. Подругљиве и погрдне речи, изрази лица, плажење језика, све то она употребе да изазову другу децу. Препаднутост, заплашеност, јед задеваног детета, она осећају као своју победу и налазе задовољства у осећању своје надмоћности. Двогодишње дете сматра већ као задовољство, кад се неко уплаши што је оно испустило своју играчку, и стога покушава са враголастим изразом да понови свој успех. Задовољство у заплашивању других лица одржава се кроз цео живот. Уживање кад се друго лице за нос вуче, показује се такођер врло рано, као што сведочи овај пример. Једна девојчица од 23 месеца претвараше се покадшто, као да неће да пољуби свога оца при легању; дете је привидно равнодушно пуштало свога оца да прође покрај њега, али га је редовно натраг звало, да би га пољубило. И Гете вели с правом у своме делу „Истина и Појезија“ о наклоности ка натоваривању: „Ниједно доба човечје није поштеђено“ овог прохтева.

Даљи облик борачког нагона представља подражавање задиривала. Број замуцкивала расте у првој школској години: деца подражавају нехотице замуцкивање и уљкање. Ну када се одрасли смеју подражавању или кад се љути дете коме се подражава, онда настаје подражавано заједање, које се може јављати код деце и од себе. Сваку

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

В
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

WWW.UNILIB.RS

особеност у говору, ходу, држању тела, изразу лица, деца подражавају шететски, само ако се осећају сигурна да за то неће бити кажњена. Често пута дете заједа речима, изопачавајући име нечије или исказујући у облику слика какву ружну особину нечију. Позната је она дечија шала, кад неко прође колима: „Испаде ти точак с кола!“

Борачки нагон игра, поред љубави, највећу улогу у појезији; тамо се јавља његов заједнички облик као сатира, докле се он у пластичкој и цртачкој уметности појављује као карикатура. У многих народа постоје, још из давнашњих времена, нарочите дечје игре са шљивим стиховима, које се своде на борачки нагон.

Врло видно се испољава борачки нагон у ловачким играма. Кад маче, које још није видело миша, обиграва око клупчета као одрасла мачка око миша, кад млади пси, који још нису ловили дивљак, узјамно се погоне као вуци, онда се ту јавља инстинктивна воља за ловом. По Шнајдеру је нагон за ловљењем, рибањем, убијањем животиња и пљачкањем тичјих гнезда тако упоран, да се опажа као општа страст у младића, одраслих у природним околностима. Мада културни човек још и данас хвата страсно лептире и бубе, са опасношћу живота скида јаја и тичиће са високих дрвета, он их ипак не једе. Изгледа да деца примитивних народа имају овај нагон још у већој мери. Задовољство у гоњењу са оружјем, или без њега огледа се у великом броју дечијих игара, као што су н.пр. мачка и миш, зец итд.

Педагогу је потребно да буде на чисто са великом васпитном вредности борачког нагона. Поред нагона за подражавањем, овај нагон је најглавнији покретач културног напретка народа. Историја нам такођер показује да су сви људи великог реформаторског духа владали јаким борачким нагоном. Ђути противници застарелих установа, обичаја, учења, уметничких правила веома су склони да узвикну у бојној вреви, као Хутен: „Ваш је радост живети!“ Кад не би било борбе око земаља, угледа и моћи, тада народи не би показивали напретке у култури, већ застој и назадак. Просто подражавање ваљаноме, раније учињеном, знак је оскудице снаге и храбрости. То не важи само о целим народима, већ и о појединцима, о сваком ученику, што наставник мора имати у виду.

Борачки нагон има за ученика још и други педагошки значај, који се јасно испољава, кад је у њега склоност ка самосталности сувише слаба. У том случају одвише је моћно утицање споља на вољу, сугестија, као што доказују хипнотисана лица и слабуњава деца, која се понашају у свему као лутке.

Из напред наведенога ваља истаћи ова најважнија педагошка гледишта:

1. Борачки нагон је дубоко заснован у човечијој природи и захвата моћно не само у душевни живот детињи, већ и одраслих; стога

заслужује он у педагогици и целокупној настави омладине брижљиву пажњу. Педагогика мора јасно појимати разне облике борачког нагона да би водила рачуна о њима, да би их корисно употребила за образовање тела, посматрања, разума и душевности.

2. Борачки нагон, нарочито рушилачки и ловачки, може одвести у суровост и свирепост; васпитање и настава морају предузети потребне мере у том погледу. Моторна снага, која тежи за испражњењем, љубав ка моћи, суревњивост морају се спровести у стазе које служе моралном делању. Поука мора задовољити радозналост дечју, пре него она стане вршити свирепости.

3. Настава треба да упрегне утакмицу, као природом дану тежњу ка постизавању циљева, у службу васпитања.

4. Борачке игре служе развијању срца и плућа, мишића и костију, граде тело отпорним и окретним, изоштравају чула и схватање утисака.

5. Борачки нагон, нарочито у облику ловачког нагона, припомаже задобивању многих, свежих знања о стварима и појавама у природи, оштрини пажње и посматрачке подобности.

6. Борачке игре вежбају у хитром прегледу положаја, у брзом одлучивању, у спошењу тегоба и болова, оне јачају издржљивост и храброст.

7. У колико су више борачке игре друштвене игре, у толико је више дете принуђено да се одрекне своје сопствене воље, да се потчини целини, играчкоме друштву, да се покори играчким правилима, да постане социјално биће. У колико је више игра у опште друштвена игра у толико више дете има прилике да упозна, да оцени, да поштује и уважава телесне и душевне способности својих другова у игри, у толико ће боље оно научити вештину да влада, да заповеда, да се мири, да попушта, да служи, у толико ће више оно, под утицајем подражавања, утакмице и задиркивања, поправљати своје недостатке и махне у телесним и душевним особинама и пословима. Непокретни постаће тада окретнији, лагани — бржи, сувише хитри — умеренији, сневљиви — самопоузданији, хвалисавци — скромнији, малодушни — енергичнији и отпорнији.

8. Што се тиче утакмице, суревњивости, нагона ка скупљању и сродних, добрих и лоших, појава школске праксе, мишљења педагога се често пута, веома разлиже, те и поступање са овим појавама није увек природно, јер се не схватају психолошки, као изјаве борачкога нагона.

С немачког, Петар М. Илић

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

БРЗИНА РЕНТГЕНОВИХ ЗРАКОВА

— ПО ПРОФ. В. ДЕСАУ-У —

Од проналаска (1895.) Рентгенових зракова рађено је на томе, да се одреди брзина њиховог кретања. Од свих тих покушаја најпознатији је Блондлотов од 1902. г., за који се мислило да је горње питање решио. Али доцније тај је покушај добио сасвим други значај. Колико је тешка ствар пронаћи згодну методу за решење горњег задатка, лако је разумети, ако се сетимо да Рентгенови зраци имају мало позитивних особина. Рентгенови зраци при прелазу из једне средине у другу нити се правилно одбијају нити преламају, нити пак интерферишу нити се поларишу као обични светлосни зраци. Ови зраци скоро се распознају само по својим електричним дејствима или по дејству на фотографску плочу као и по прављењу фосфоресцентних и флуоресцентних материја светлим материјама, али ове појаве нису својствене само Рентгеновим зрацима. Треба додати још и то, да је брзина ових зракова према предвиђању врло велика, и ако их ваздух прилично унија, због чега се могу пратити само на кратком путу. Пошто прелажењу тог кратког пута одговара врло кратко време, то изгледа да решење овог проблема стоји у вези с могућношћу мерења малих временских интервала. Поред свих тешкоћа *Ериху Марксу* пошло је за руком да на врло интересантан начин реши ово тешко питање. Опширно саопштење о решењу горњег проблема изнео је Маркс у „Физичком Часопису“ (год. 6., свеска 23.).

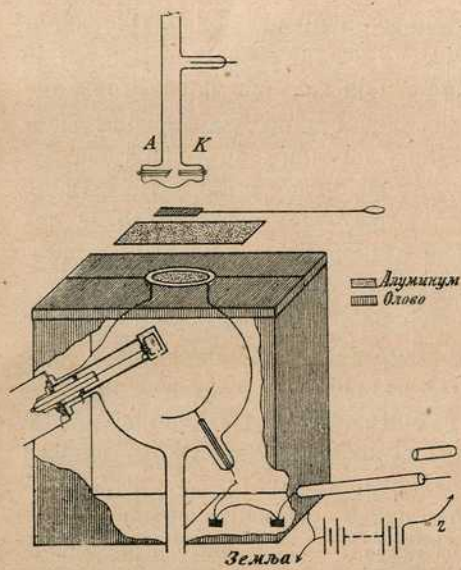
У следећем излагању изнеће се ток рада, који управо и сачињава Маркову методу. Рентгенови зраци, као што се зна, постају на тај начин, што се пражњења индукционог апарата врше у извесном стакленом суду (*Glasbehälter*), из ког је, колико је то могуће, исцрпљен ваздух. Тога ради везане су с половима индукционог апарата две металне електроде, које продру кроз зидове поменутог стакленог суда. Електрода, везана с негативним полом, шаље катодне зраке, који падају на извесну металну површину, тако звану антикатоде, одакле полазе Рентгенови зраци. Како се пражњења не збивају сасвим правилно једно за другим и како свако од пражњења траје извесно али кратко време, то није могуће посматрати довољном оштрином свако појављивање или престанак Рентгенових зракова. Место овог начина пражњења индукционог апарата, Маркс је пустио да се пражњење индукционог апарата врши сасвим просто варницама између две металне кугле, које су везане с половима индукционог апарата, а за које је привезана једна метална плоча. Ако кугле нису одвећ удаљене једна од друге, то свака варница не означава просто изјединачење су-

протних електрицитета нагомиланих на куглама, већ то пражњење има осцилаторан карактер, т.ј. он се састоји из извесног низа *таласања*. Оба електрицитета на извесан начин теже своме циљу; позитиван електрицитет прелази на куглу првобитно напуњену негативним електрицитетом, и обратно, због чега настаје извесно кретање електрицитета у супротном смислу, и то се кретање врши, и ако врло кратко време, сталним онадањем јачине све дотле, док се цела почетна електрична енергија не утроши на савлађивање отпора при кретању варница између полова, или тачније речено док се сва та електрична енергија не претвори у топлоту. Цео тај процес (*Vorgang*) може се схватити као последица електричних струја или појединих пражњења правилног наизменичног правца, и очевидно је да таква електрична трептања, ако пролазе кроз Рентгенову цев, могу произвести увек катодне и Рентгенове зраке на зато одређеној електроди само тако, ако трептање има управо такав правац, да дотична електрода постаје позитивна, и зато су периоде са шаљањем Рентгенових зракова растављене правилним интервалима. Ако се пак пражњења индукционог апарата врше сасвим просто Рентгеновом цеви обичне врсте, то се трептајни карактер пражњења одржава великим отпором цеви, а електрода, која је једном постала катодом, остаје катода за време целог трајања пражњења.

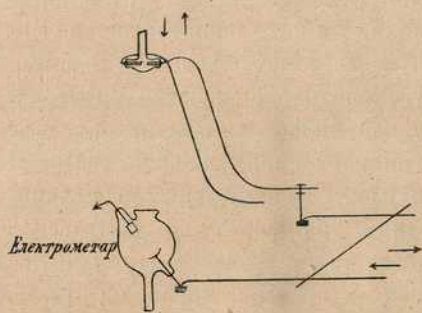
Марке поставља према поменутиим металним плочама, које су везане за електроде индукционог апарата, две једнаке металне плоче од којих полазе две паралелне жице, везане на згодним местима попречном жицом. У систему ових плоча и жица, у тако званом Лехеровом распореду (низу, реду), инфлуенцом од стране наизменичних пуњења, која се налазе на првим плочама, и то при згодном простирању појединих делова, врше се трептања нарочите јачине и јасноће чистоте; и овај процес не трпи никакво ремећење, ако се у поменути Лехеров ред на згодном месту уметне мала Рентгенова цев. Погодба је само да цев има врло мале димензије. Цев, коју је за овај циљ употребио Марке, дуга је само 3 см. и она се, као и цев за спајање с ваздушном пумпом, може видети на горњим деловима сл. 1. и сл. 2. К на слици 1 означава катоду, која има облик малог издубљеног огледала, А означава антикатоду. Из ове цеви излазе, дакле, Рентгенови зраци у правилним тачно познатим интервалима и периоде шаљања раздвојене су „тамним“ међупросторима. На сваки начин зраци под овим околностима у опште су врло слабог интензитета; па ипак је пошло за руком, да се њихова егзистенција утврди. (Види слику на 475 страни).

Како је *Дорн* тек 1900. г. сазнао, Рентгенови зраци (који производе катодне зраке) са своје стране производе катодне зраке, ако наиђу на какву платинску површину. У обема сликама означено платинско издубљено огледало, које се налази у стакленом суду из кој

је испуњен ваздух, и у које улазе Рентгенови зраци кроз прозор непробојно (за ваздух) затворен алуминијумовом плочом, шаље-даје катодне зраке доле, док кроз тај прозор улазе Рентгенови зраци. Катодни су зраци, као што се у опште зна, мали с негативним електрицитетом напуњени електрони, који одају свој електрицитет при додиру с чврстим телима, а још боље при продирању у отвор металног суда затвореног са свих страна. Један такав мали суд налази се у стакленом суду (сл. 1.) а према платинском издубљеном огледалу, које је такође у суду. Овај мали суд везан је жицом с електрометром. Ради отклањања других електричних утицаја мали суд омотава се извесним

Сл. 1.

Сл. 2.

Марковс апарат за одредбу брзине Рентгеновах зракова

металним застором, на ком се само према издубљеном огледалу налази један отвор, а стаклени суд налази се у металном сандуку, који је у спроводливој вези са земљом (сл. 1). Ако, дакле, електрометар (с којим је спојен мали суд), који служи за доказ и мерење електричног пуњења, показује постајање негативног електрицитета у поменутом малом суду, овај негативни електрицитет може само отуда постати, што платинско издубљено огледало шаље на суд катодне зраке.

Шиљање катодних зракова са издубљеног огледала као и њихов прелаз ка суду може се по вољи олакшати или отежати, а под извесним околностима сасвим и омести. Одвајање негативно напуњених делића од каквог тела најлакше се извршује тада, кад је и само тело

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unlib.rs

негативно напуњено. Ово растављање могуће је шта више и код електрички неутралног тела, само се тада тело мора пунити позитивно, пошто истовремено постају оба електрицитета; одвајање се отежава или сасвим спречава, ако дотично тело већ има позитивног електрицитета. Шиљање катодних зракова са платинског издубљеног огледала под утицајем Рентгенових зракова у ствари потпомаже се и спречава се наизменце, док се издубљено огледало наизменце пуни позитивним и негативним електрицитетом. *Ова наизменичност — у томе и лежи језгро Марксовог огледа — вршена је у истом ритму и посредовањем истих електричних трептања, као што се врши и ширење Рентгенових зракова од Рентгенове цеви.*

Из сл. 2. може се сазнати, на који се начин ово збива. Око жице, која води ка катоди Рентгенове цеви, на згодном месту намештен је и од исте изолован извесан завој жице, који кроз обе паралелне жице што се види на слици, прави спроводљиви пут ка платинском издубљеном огледалу, а тако исто и кроз мост од жице, који спаја обе паралелне жице. Сваки пут, кад се негативно пуни жица, што води ка катоди цеви, која се испражњује, то пуњење утиче инфлуентно на поменути завој жице и одгони истоимени електрицитет у издубљено огледало. На исти начин позитиван електрицитет жице изазива и позитивно пуњење у издубљеном огледалу. Електрицитет произведен инфлуентном увек потребује извесно време да од места свог постанка жицом дође у платинско издубљено огледало. Од величине овог пута који електрицитет пређе, зависи колико се пуњење огледала задоцнило према пуњењу дотичне електроде жице, која се испражњује. Ако су спојеви жице врло кратки а Рентгенова цев врло близу доњем суду, поменуто време може се занемарити као и оно време, које употребе Рентгенови зраци за прелаз од пута од антикатоде до платинског огледала. Шиљање Рентгенових зракова из Рентгенове цеви увек бива истовремено с негативним пуњењем платинског огледала, док се међу тим платинско огледало пуни негативно и онда, кад Рентгенова цев и не шаље Рентгенове зраке. Шиљање катодних зракова с платинског огледала бива периодично, али у необично брзом ритму електричних трептања, због чега ток тог шиљања изгледа непрекидан.

Удаљавањем Рентгенове цеви мало по мало од доњег суда, може се доћи дотле, да Рентгенови зраци, који потребују извесно време, доспеју до свог циља — платинског огледала и да исто дохватају сваки пут тада, кад је оно поново изгубило свој негативни а направило места позитивном електрицитету. Овај случај очевидно настапа тада, *ако је пут, који Рентгенови зраци имају да иређу, толики да време, које они на то изискују, одговара половини трајања по једног од употребљених електричних таласања.* При сваком новом шиљању Рентгенових зракова понавља се иста игра, и платинско огледало у опште не може

слати катодне зраке, пошто Рентгенови зраци срећу — налазе огледало увек у стању, које је незгодно за њихово дејство, док међутим у моментима, у којима би стање огледала потпомагало појаву катодних зракова, Рентгенови зраци изостају.

Помицањем Рентгенове цеви још више од доњег суда, катодни зраци поново се појављују и они на послетку достижу по величини скоро почетни интензитет. Ово јаступа тада, кад Рентгенови зраци траже за пут до огледала трајање времена једног *целог третића*, т.ј. кад се пут удвостручи, јер у том случају Рентгенови зраци опет ударају у огледало сваки пут у најповољнијем моменту за њихово дејство.

Исто се постиже, ако се Рентгенова цев остави на одстојању од огледала, на коме престаје дејство, а за то мост од жице (сл. 2.) помицањем повећа пут, који таласања имају да пређу до огледала; тада престаје и пуњење огледала сваки пут с извесним задоцњењем, које одговара дужини пута од жице, и лако се долази до тога, да се то задоцњење и задоцњење постанка Рентгенових зракова узајамно изједначују; тада постају услови опет за максимално дејство, и катодни зраци појављују се у потпуној јачини. Отуда је могуће сравнити брзину Рентгенових зракова с брзином, којом се простиру електрична таласања дуж једне бакарне жице; а како се брзина електричног таласања на познати начин сравњује с брзином светлости, то се и брзина Рентгенових зракова може сравњивати с брзином светлости. *Марке је својим огледом показао да се Рентгенови зраци крећу истом брзином као и светлости.* И Рентгенови зраци достигли би брзину од 300.000 км. у секунди као и светлосни, кад се не би апсорбовали после кратког пута.

Значај овог резултата, који је добивен великим трудом и оштроумљем, и који треба тек да се истакне, не почива на практичној основи. За медицинара, ком су Рентгенови зраци драгоцено помоћно средство за дијагнозу и терапију, Марков резултат потпуно је без интереса. Али за физичара и све оне, који теже за сазнањем постанка појава, то означава важан доказ, да Рентгенови зраци једнаки светлосним зрацима нису везани за пондерабилну материју, већ се налазе у етру. Тим је доказана и њихова сродност у постанку са светлосним зрацима и постигнут је нови успех у смислу упрошћавања нашег познавања природе.

Чачак.

Ј. Новитовић.

СКЛОНИШТЕ И БРАТСТВО У ИМЕ ЦАРИЦЕ НЕБЕСНЕ У ПЕТРОГРАДУ.

(СВРШЕТАК)

IV.

Организација и живот Склоништа у име Царице Небесне.

Уђимо часом у Склониште у име Царице Небесне. То је велика, нова зграда на четири спрата, која је подигнута одмах до мале и потамнеле куће, где је први пут почео скупљати сакату, епилептичну и идоитску децу покојни архимандрит Игњатије.

На првом спрату те зграде, која је освећена 15. септембра 1902. године, налази се *Болничко одељење* (Лазаретног одељење) за потпуно беспомоћну децу идиоте и сакате. Ова несрећна деца ништа не разумеју. Она не само да не умеју сама јести, него с муком гутају и меку храну. Сестрама — ко су те сестре и откуда су, рећи ћемо мало после — врло је тешко неговати их. С каквим стрпљењем ваља их хранити, како је тешко превртати их и купати, да им се не произведе бол! Скоро су сва та деца слепа и нема.

На истом спрату налази се и *Немирно одељење* (Безпокојног одељење). Овамо се међу она несрећна деца, која су опасна како за себе, тако и за друге људе. Ето је на пример несрећна Зина, донесена у засебном вагону из далеког, хладног Сибира. Тамо опет седи Њина и игра се с лутком: не прилазите јој ближе, јако ће вас ударити...

Насрећу, кад се с њима лепо и добро поступа, многа од те деце смире се и прелазе на други спрат, у *Дејчи врт* (Фребелевског одељење). Овде је сасвим друкчије, лепше: пред вас излазе весела децкица. Истина, и она су се много напатили, из очију им не сија децки радост, али куд и камо се разликују од раније поменутих. У њих већ има колико-толико свести, понека од њих могу познати људе око себе, поиграти се играчкама, а понека умеју понешто и отпевати. У великој светлој соби покупила су се деца у круг, у средини стоји Оља, која прва почиње при певању. Она пати од јаких, ужасних напада. Њезина мајка, рођена мајка, обесила је, желећи се избавити десетогодишње ћери, која јој је служила као укор за њену прошлост. Ено га где седи на столу код столића сакати Коља, тражећи тоња (коња). Његова мати, истерана од фамилије из куће, донела га је у Петроград из одаљеног села, али нико није хтео примити жењу на рад с болесним дететом; доведена до очајања, она остави дете на црквене степенице, одакле је преко полиције Коља допао под кров Царице Небесне. Ето је и мала Верочка: кад је дошла у завод била је дивља, заплашена зверка, још прошле (1901.) године, на пример, умало није

нала кроз прозор; код куће су је држали привезану. Примљена је била
www.unilj.edu.rs

Деца, која покажу неки успех, прелазе на трећи спрат, у *Школско одељење* (Шкољноз оддѣленіе). Ваља имати много љубави и стрпљења, да човек научи чему ученике те школе. Предавања се често прекидају падавицом. Ово је прва школа у Русији за малоумне и епилептике. Малоумна деца уместо лечења и помоћи трпе у школи укоре од наставника и задиркивање од другова, код куће опет, стално су родитељи с њима незадовољни и због тога их често кажњавају. Овакву децу због малоумности брзо уклањају из школе, а епилептике сасвим и не примају. Значи, оваква би деца остала потпуно без икаквог васпитања и образовања, иако су за то подобна, кад не би било за њих оваквих, нарочитих школа.

Кад је 1894. године, као што знамо, покојни архимандрит Игњатије основао ово склониште, онда су одмах отпочели мало нормалнију децу учити вери, читању, писању и рачуну. Треће и четврте године после оснивања овог завода, приређен је био испит, на који су биле позване учитељице варошких основних школа. Леп успех испита навео их је на мисао, да се удеси таква школа за заосталу децу, која тако отежавају рад у школи, као и за епилептичну децу, коју нигде не примају. Оне су почеле молити склонишну управу, али склониште је било сиромашно, средстава је имало тако мало. На ипак је било одлучено отворити праву школу од новца, што је добивен од продаје дечјих радова. За 114 рубаља и 20 копека набављено је било школског намештаја и најпотребнија очигледна средства.

Потом је 17. августа 1898. године отворена школа. Ни склонишна управа, ни приватна благотворност нису дали ни копеке за њу. И како је деци била мила њихова школа, како су чували своје књиге и ствари, које су они сами зарадили! Оснивање и одржавање школе на рачун дечје зараде, и то деце малоумне, епилептичне и сакате, свакако је нешто незавидно, па ипак је тако било у почетку.

Прве четири године живота те школе биле су године искуства. Данас је већ потпуно доказано, да 1) предавање може бити правилно само тада, кад се деца поделе у групе не више од 5—8 у свакој, како би се лакше могла употребити на корист учења индивидуална подобност сваког детета; 2) груповање ваља да има карактер, примењивани у недељним школама, где се често дешава, да ученик млађе групе, н. п. из аритметике, ради са старијом на часу читања и т. д.; 3) очигледност је неизбежно потребна за све, што се предаје и отуд ваља имати врло много очигледних средстава (слика, таблица, збирака и т. д.).

Програм ове школе још није формално потпуно одређен, али главна је брига склонишне управе начинити од детета човека, учинити, да заборави своје патње и малоумност, учинити га, да се може сносити

у друштву и научити га радити. У школи се предаје: *Вера* — молитве, главни догађаји из Старог и Новог завета, појам о служби бојжеј, при чем се труде разбудити у деце добра осећања читањем изабраних прича из живота светих. *Читање* — руско и словенско, с препричавањем прочитаног усмено и писмено. *Писање* — по могућности без грубих погрешака, ради чега се казују деци основна граматичка правила. *Рачун* — четири вида у обиму прве стотине и несложени задаци. Потом понешто из *јестаственице, познавања отачаства и руске историје. Певање и играње* — које деца особито воле — уче се такође, а певање у хору једва се разликује од певања нормалних ученика.

Поред школе постоји *библиотека*, подељена на пет делова: за најмлађу децу, за мале, средње и старије ученике и педагошки одељак за сестре и оне, који су на разним дужностима у склоништу. Деца јако воле, кад им се чита наглас, али сама мало читају, јер их, како се чини, умара процес читања. Ове је зиме (1903.) набављен велики пројекциони апарат, који је деци допринео много радости: при појави слика, они су певали респективне песме, а код комичних фигура, које се крећу, трудили су се подражавати им.

Казне и истраге криваца не постоје у овој школи; све је овде основано на љубави. Главна је брига склонишне управе, да деца заволе школу. Зато, ако се дете лењи или је сувише немирно, онда му се каже, да изиђе из разреда или радионице, и тад може радити што хоће — шетати се или играти. Али зато, ако је дете вредно, или нарочито послушно, онда му се допушта *остати* у школи дуже, два или три часа више, но иначе, и овако што оно сматра за награду. Ђубав према школи од дечије стране даје најлепше резултате у ствари њихова васпитања и образовања.

Рад у школи почиње у девет часова. Пред почетак предавања сва деца пију кафу с млеком и белим хлебом: сити и весели прилазе они послу. Свака лекција почиње се и свршава кратком молитвом, коју чита редар. Његова је дужност палити лампу и спремати собу, наравно, уз служитељеву припомоћ. Час траје четрдесет и пет минута, пауза петнаест, али и оволико седење замара многе. У дванаест часова деца се пар по пар скидају у трпезарију, где ручају. До једног часа деца се одмарају. Ако је лепо време, онда трче по дворишту, које је посуто врло дебелом слојем песка. Од једног до два и по часа раде ручни рад, слабији по методи децјих вртова, а старији у радионицама — већим или мањим бодовима по хартији праве разне шаре, везу, шију, а мушкарци плету асуре, повезују књиге и режу тестерицом.

У школи раде с децом: свештеник предаје веру, учитељица, уз припомоћ једне милосрдне сестре, предају деци читање, писање, рачун и певање. Ручни рад предају склонишне сестре. Раније су то чинили

мајстори, али се они нису могли прилагодити нашим питомцима. Деци се ништа не задаје, оцене се не дају, али се води дневник о њиховом успеху, владању и учењу. Сва се налазе под надзором склонишног лекара и сва се лече — масажом, електрично, купањем и узимањем лекова.

Дечји живот добија разноликост свечаностима, којом приликом деца држе позоришне представе и слично. Ово је нарочито корисно за децу, која су увек нешто невесела или која немају добро памћење. Све, потребно за то, костиме итд., праве сама деца, наравно. Досад је приказано неколико позоришних комада, zgodних за њих и сем тога приказиване су басне и стихови у нарочитим костимима, који им одговарају. Понеки такав комад није имао успеха, понеки се поновио више пута, а понеки опет врло је омиљен код деце. Овако што има врло велики педагошки значај, ма да то умара сестре: зближава децу, изазива потребу покоравати се дисциплини, деца пажљиво слушају и развијају памћење и слух, јер сваки је комад с певањем.

Врло су корисне с те стране поучне шетње, које се врше дваред месечно у групама, али њима сметају напади неких васпитника, који скупе гомилу радозналост света. У лето сви се воде на летњиковцац, раније у Пољустрово — живописно узвишено место с парком на Неви, неколико врста од Петрограда — а од 1903. године у Рајволо, опет тако место за леговање недалеко од Петрограда, где се удешава колонија ради поправке здравља и да се деца вежбају у пољопривредном раду.

Од 56 ученика ове школе, од којих је било 15 девојчица и 41 дечко, од 8 од 16 година, 6 се потпуно поправило: један је свршио варошку школу, други је свршава ове (1903.) године, обојица су били међу добрим ученицима; 4 су отпављени на занат, 1 је преведен у школу за глуво-неме, 3 у школе за сакате, који су се духовно знатно били развили, 1 опет, који ређе пати од падавице, служи за не велику плату као млађи склонишни домаћин (дворњик), 13 је преведено у занатско одељење, 2 су узели родитељи на село, 9 је преведено у Дечји врт, а 27 још учи.

У ову су школу бесплатно примаали најсиромашнију децу. Али овакве су школе потребне за сву децу, дакле и имућних родитеља. Јер они нису у стању дати тако добро васпитање и образовање, као оваква школа својој заосталој, болесној деци, која доведе многу матер до потпуног очајања.¹

На истом спрату, где је ова школа, налази се и занатско одељење. Овде раде деца од 9 до 12 и од 2¹/₂ (између тога времена — ручак), потом се одмарају, пију чај и шетају до 5 часова. После вечере раде

¹ Первая школа для отсталыхъ и припадочныхъ дѣтей при приютѣ, основ. архим. Игнатіемъ. Петерб. ст., Б. Вѣдозерска. 1. Петроград 1903. Већа 8а 8-с.

од $5\frac{1}{2}$ до 7, дакле, свега 7 часова у 24. Дваред недељно, уместо већег рада, деца уче читати и писати. У овом одељењу старије девојчице уче шити, вез на везној машини и ткати, а дечаци уче књиговодство и плетење пољава.

На четвртном спрату имају велику кујну, где се кува један део јела у великим котловима, које пара греје, затим још једну, где се кува на пећима. Овде је дивно удешена перионица, где се налази парни казан, који се херметички затвара за кување и дезинфекцију болесничког рубља, затим американска роља и лепа парна сушионица, где се рубље осуши за четврт часа, што је особито значајно за ону масу веша, која је потребна за нечисте болеснике, какви су склонишни питомци. Уз перионицу иде одмах соба за рубље, гладионица и бања. На свима спратовима и у свима просторијама имају толико ваздуха и светлости, да цео завод производи особито пријатан утисак.

Васпитаници се, по лекарском савету, преводe из једног одељења у друго. Заводска се администрација стално брине, да питомци што боље живе и што ближе онако, као у породици. Казне не само у школи, него и у целом заводу, не постоје. Овде је све основано на љубави и све се постиже на леп начин. Деца се ујутру не буде, због њихове нервозности, али они се сви буде сами око осам часова, а неки и много раније¹. Изјутра деца пију кафу или чај с млеком и хлебом. У 9 часова почињу предавања у школи. У дечјем врту развијени помажу сестрама-дадиљама спремати собе, после чега и они уче (молитве, читање, писање и рачун). У $10\frac{1}{2}$ часова, ако је време лепо, иду у шетњу у леп заводски врт. У 12 часова општи ручак, који се састоји од два јела: за све говеђа чорба с гершлом и т. д., затим за здравије каша с млеком макароне и кувано тесто уопште или *кисељ* (накисела каша од брашна), за слабије месна јела или од јаја, све према лекарским наредбама. Од 1 до $2\frac{1}{2}$ ручни рад; у 3 часа слабији пију млеко. До 5 часова одмор или шетња. У 5 часова, вечера за све од меса. После вечере ученици наше школе уче лекције, а потом читају гласно, певају или се играју, лепе што, изрезају слике, цртају и т. д. У дечјем врту такође су опште игре. Свако вече од $6\frac{1}{2}$ до 8 купање у кади. У $7\frac{1}{2}$ часова чај с млеком и хлебом, а у 8 часова лежу спавати. Старија деца, ако желе, остају до молитве сестара-дадиља, т. ј. до $9\frac{1}{2}$ часова. Питомачком се животу даје нека разноликост приређивањем представа, при којима сва заводска деца врло живо суделују: пију костиме, уче улоге, спремају друге потребе за то и т. д. У пролеће и лети сваки

¹ Ваља напоменути, да се у Петрограду и иначе у Русији, доцкан леже и доцкан устаје. У многим кућама послуга не устаје пре 8 или 9 часова, а њихове газде пре 10 или 11 часова преподне. Школе почињу тек од 9 пре и трају до $2\frac{1}{2}$ после подне без прекида.

дан се чине поучне шетње. Један део деце, по лекарској наредби, проводи лето у летњиковцу, који је поклонила склоништу госпођа Исакова. Поред летњиковца имају и врт, који обрађују деца-епилептици.

Кад се повећао број васпитаника, појавила се потреба повећати и број службеника. Свак зна, како је данас тешко наћи добру послугу шта више и за приватно место. Склонишна се управа због тога обратила манастирима за помоћ¹. У склониште дођоше осам младих послушница ради неге болесне деце. Оне су с потпуном покорношћу вршиле све домаће послове, али нега око деце није им ишла за руком: неке су се бојале напада, друге се није умеле савлађивати и жалиле су за манастир. Веселе дечије игре, музика, дечије представе, све је то било сувише далеко, непојмљиво за њих. Плачући су молиле, да се врате у манастир.

Склонишни лекари, који су гајили према заводу особито велике симпатије и радили бесплатно у њему, узели су на себе труд читати сестрама-дадиљама лекције из анатомије, хигијене, пружања прве помоћи у несрећним случајима, упознали су сестре-дадиље с разним типовима душевно болесних, с разним начинима неговања таквих болесника, с њиховим развитком и како их треба занимати учењем и игром. На тај начин служећи, сестре-дадиље могу научити, како се негују болесна деца, теориски на лекарским лекцијама и практично, дежурајући месечно у разним склонишним одељењима. Ово знање, о коме добијају при остављању службе нарочита сведочанства, може им пружити поуздано средство за живот. Малоумност, епилепсија, Вајтова болест, хистерија сустижу не само сиротињску децу, *каква се искључиво примају у Склониште у име Царице Небесне*, него и децу богатих и имућних људи. Ови данас шта више и за добре паре не могу наћи дадиља за своју болесну децу које би биле потпуно спремне неговати психички или нервну децу. Сестре-дадиље, које су на служби у нас добијају рубље, аџине, потпуно издржавање и нешто награде и стално носе униформу. Оне су дужне посетити све постове и одлазити у цркву на општу јутрењу и вечерњу молитву.

У новој склонишној згради, коју смо описали, удешен је и стан за сестре: општа трпезарија и омање, свегле собе за две-три сестре, које јако подсећају на манастирске ћелије. Било је време, као што је напоменуто, кад је склоништу било потребно шест или седам лица за

¹ У Русији по манастирима живе, поред правих монаха, још и полу-монаси, т. з. посадушници и послушнице (послушници и послушници), који врше ниже послове у цркви и у економији и који такође носе монашко нарочито одело. Године 1898. било је у тој земљи 80.097.811 православних, 497 мушких и 286 женских манастира, у којима је било 8.820 монаха и 9.109 монахиња, 7.338 послушника и 27.037 послушница. Црква и саборних црква било је те године 47.604, протејереја и свештеника 44.284, ђакона и причетника 57.869 (Рускиј календарь Суворина 1904 с. 140. и 141).

негу болесника. Али сад је та брига пребринута. У склоништу имају довољан број сестара, које су потпуно извежбане у болесничкој нези. Шта више, и данас не престају долазити молбе од многих, да се приме за сестре. Потпуно се уверивше, да добре сестре могу бити само оне добре хришћанке, које не воле таштину овог света, с његовим задовољствима и уживањима и које сматрају негу склонишне несрећне деце као свету ствар, као богоугодно дело и као подвиг хришћанске љубави, Савет је Братства Царице Небесне израдио за њих нарочита правила за живот. Ова се правила знатно разликују од правила других монашких општина. Пошто је већина сестара братства тежила монашком животу, то су им ова правила дала потпуну могућност, да, живећи у свету, проводе живот, сличан кадуђерском.

Све се сестре дижу у шест часова. У шест и по скупљају се у склонишну цркву на општу молитву. После овога долази заједнички чај, за време чега се читају животи светих или поуке. По цео дан сестре се труде око болесника и по реду ноћу дежурају. Дан, пун озбиљног и тешког рада, свршава се општом молитвом у склонишној цркви. Сви се постови држе, а многе сестре по својој вољи никад не једу меса. Четири пута годишње дужне су се спремити за причест и причестити. Недељом се приређују сестрама религијско-наравствена предавања. За њих се приређују и предавања уз пројекциони апарат. Многе новопостављене сестре дошле су у склониште по благослову оца Јована Кронштатског, који им је објаснио, да је служба склонишној несрећној деци подвиг достојан сваке монахиње¹.

V.

Још неколико података о Склоништу и Братству у име Царице Небесне из 1902. године.

Да наведемо још понешто из живота ове установе, о којој је досад било речи, како би читалац добио о њој потпуно јасну представу.

Године 1902. Братство у име Царице Небесне продужило је и знатно раширило свој благотворни рад око неге и васпитања малолетних, идиота и епилептика. Дванаестог марта те године држала се општа седница чланова Братства под председништвом преосвећенога Инокентија, епископа Навреског. На њој је био прочитан и одобрен извештај за 1901. годину. Том су приликом били изабрани за почасне чланове Братства: преосвећени Инокентије, епископ Нарвски; настојатељ Сергијеве пустиње, архимандрит Михаил; настојатељ Псково-Печерског манастира, архимандрит Методије и свештеник А. В. Рождественски за његов рад и за особито велико заузимање око Братства.

¹ Чудо Божије дня слабоумныхъ и припадочныхъ дѣтей. Петроград 1903. 8 а 24 с. С девет слика, које представљају старо и ново склониште и сцене из његова живота.

За доживотне су чланове били изабрани свештеник В. В. Плотњиков, који се тако много трудио за склонишну цркву и који је бесплатно држао предавања склонишним сестрама; С. А. Бикова за његов труд и заузимање у корист Братства и чланови хора црквених певача М. К. Варзугина, који су певали у склонишној цркви од почетка до данас.

У јуну исте 1902. године основана је склонишна зграда на станици Рајвола на Финској железници, одређена за педесеторо деце, с домаћом црквом у име св. Сергија Родољенског. Земљиште, у простору 5 десјатина поклонило је Братству Министарство земљорадње државних имања, а у 1902. години придодато је још 5 десјатина и докупљен погранични комад земље од 32 десјатине за 3650 рубаља. На тако великом земљишту од 42 десјатине (45,88668 или округло 46 хектара) Братство мисли подизати зграде, а нарочито удесити колонију и ту учити децу и пољској привреди. За тако што она су сасвим подобна, а сем тога такав рад благотворно утиче на њихово здравље. Кад се та ствар лепо удеси, онда може донети склоништу и материјалне користи.

Двадесет трећег јула 1902. године кад се прославља чудотворна икона Божје Матере „Всѣхъ скорбящихъ Радости“ био је знаменит за склониште. Тога је дана завршило прво коло сестара своје припремање за тежки склонишни рад. За време од две године оне су се училе у склоништу, које је основао архимандрит Игњатије, како се негују нервно болесна деца, како теориски, тако и практички, под надзором доктора Н. В. Стасевића, који је држао предавања из анатомије и доктора В. В. Клименко, који им је објашњавао како се негују нервно болесници. Ради још то бољег и потањког практичког познанства с негом болесника уопште, сестре су дежурале у општини св. Ђорђа милосрдних сестара, која је увек помагала младом Склоништу Царице Небесне. Сестре су у мају полагале испит, а 23. јула после службе божје, настојатељ Сергијеве пустиње, архимандрит Михаил, окропио је светом водицом црне кецеље са белим крстовима, пришивеним за њих, које су сестре одмах по том припасале. Притом је протојереј Ф. Орнатеки држао сестрама дирљиво слово, које је штампано у 32. броју Црквеног весњика од 1902. године. Управитељница склоништа у име Царице Небесне, Ј. К. Грачевој, Савет је Братства поднео свету икону и изразио дубоку захвалност за њен труд и бригу око тога завода.

Петнаестог септембра 1902. године било је свечано освећење нове склонишне зграде, које је извршио преосвећени Инокентије, епископ Нарвски, који је држао и особито лепу беседу о великом, истински хришћанском задатку, неговању несрећних идиота, епилептика и онакажених. Ова је беседа штампана у Извештају Братства за 1902. годину на с. 46. до 49. Нова, зидана зграда на четири спрата, подигнута је на месту, где је био врт, који је припадао кући, у којој је покојни

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

архимандрит Игњатије основао склониште. Стара је кућа састављена с новом топлим ходником, кроз који сестре и деца иду у цркву, која је остала недирнута. Братство и данас једнако жели, да оствари мисао оца Игњатија и да на месту јављања Божје Матере сазида храм. Нова четвороспратна зграда подигнута је по плану архитекта А. И. Баљинског и Н. Н. Козлова, а вентилацију и парно грејање извршила је једна петроградска фирма. Склониште се и изнугра поновило. Цео инвентар је купљен нов: набављено је ново посуђе, цео намештај обојен је бело, сашивено јо маса рубља. Простије рубље израдила су сама деца из занатског одељења, за шта им је издана иста награда, као да је посао свршен у каквој благотворној радионици и ово је имало превелик утицај на болесне, јер им је то доказало, да и оне могу бити корисне, да и оне могу радити и шта више помагати своју породицу.

Године 1903. било је у склоништу 112 васпитаника: 90 од њих живели су у самом заводу, а 22 је долазило на обданицу. Од њих је било женских 47 интерних и 9 екстерних; мушких 43 интерна и 13 екстерних. Најстарија питомица имала је 21 годину, најмлађој је било 1 година и 8 месеци. Болесници су овако распоређени: у Болничком одељењу 18, у Немирном 11, у Децејем врту 21, у Школском 29, у Занатском 11 и у мушком таквом одељењу 22. Болесне су неговале 22 сестре, а болесне дечаке неговало је 7 служитеља.

У тој 1902. години, као што се чита у Извештају, особиту је захвалност био заслужио А. М. Латишев, који је организовао на триста колекција прилога у корист Братства, Б. Н. Ридингер, који се заузео за грађење колоније и набавку земље код станице Рајволо у Финској, М. В. Клименко, који је поклонио комад земље од 14 десјатина у Полтавској губернији, што ће дати могућност удесити ускоро ново одељење Братства, слично Курекоме.

Још да наведемо имена чланова Савета Братства у име Царице Небесне, које стоји под високом заштитом Њевог Императорског Величанства Государиње Императорице *Александре Феодоровне* и под управом Његовог Високопреосвештенства Високопреосвјашчењејшега *Антонија*, митрополита Петроградског и Ладошког. У 1903. години била је председница Савета графиња *Олга Дмитријевна Аираксина*, а чланови пак ова лица: *Владимир Карлович Сабљер*, тајни саветник; *Самуил Семјоновић Наркевић*, протојереј; *Философ Николајевић Орнатски* протојереј; *Јован Илић Панов*, протојереј; *Јекатерина Константиновна Грачева*, управитељица Склоништа у име Царице Небесне; *Ернест Августовић Гизе*, доктор медицине; *Виктор Васиљевић Клименко*, дејствитељни статски саветник; *Владимир Семезовић Фјодоров*, поручик (благаяјник); *Марија Александровна Лаушкина*, *Александра Александровна Лаушкина* (секретар).

У току 1902. године изабрани су за почасне чланове Братства: Антонин Ивановић Балински, архитект, који је поклатио Братству 1100 рубаља; Александра Петровна Батаљина, удовица штапс-канетана, 50 р.; Фјодор Левграфовић Вахрамјејев, 100 р.; Василије Виноградов, свештеник, 300 р.; Јевдокија Ивановна Доброљубова, 500 р.; Иван Илић Доброљубов, 500 р.; Константин Петровић Побједоносцев, дејствитељни статски саветник, 300 р.; Нил Тихоновић Селезнев, титуларни саветник, 300 р.; Јоан Илић Сергијев Кронштатски, протојереј, 400 р.; Марија Александровна грађиња Стенбок-Фермор, 1000 рубаља.

Међу почасним члановима Братства налазе се још и ова лица у 1903. години: Антоније, митрополит Петроградски и Ладошки; Марија Дмитријевна грађиња Апраксина; Степан Антоновић граф Апраксин; Владимир, митрополит Московски и Коломенски; Јонатан, архијеписком Јарославски и Ростовски; Пнокентије, јепископ Нарвски; Марија Владимировна грађиња Орлова-Давидова; Владимир Карловић Сабљер, тајни саветник итд.

Горе наведени почасни чланови и још неколико, које нисмо поименце навели, приложили су Братству у току 1902. године 4.671 р. 50 к. или око 14.013 динара. Свега је било крајем 1902. године 38 почасних чланова, од којих је 14 изабрато у току те године. Доживотних чланова било је крајем 1903. године свега 144, од којих је 53 изабрано у току 1902. године и који су приложили Братству свега 5.600 р. или 16.800 динара. Међу њима има људи из свих друштвених класа и сталежа — чланова племенских породица, чиновника оба реда, свештеника и калуђера, трговаца, фабриканата, рентијера итд. Они су дали, колико ко, од 5 до 200 рубаља. Редовних је чланова било 1090, опет из свих друштвених класа и сталежа, који су у 1902. години приложили Братству 8005 р. 65 к. или 24.015 динара. Они су дали, како ко, од 3 до 25 рубаља. Сем тога било је још 329 приложника, који су заједно приложили Братству 2302 р. 16 к. или око 6.906 динара. Међу њима је највише појединих лица свих сталежа и класа, а затим је доста колекција, које су приредили ученици основних, средњих, учитељских, војничких и других школа, разна благотворна друштва, сељаци многих села и заселака, радници разних фабрика и радионица, службеници разних књижара и других предузећа, парохијани разних парохија, као и чиновници, официри и свештеници оба реда. Најмањи прилог био 1 рубаља а највећи 200 рубаља. Најзад поклатило је још 62 непозната лица преко својих пријатеља, чија се имена наводе у извештају, 1.275 р. 59. к. или 3.810 динара, а сем тога положили су Братству још 2.652 р. 14 к. или 7.956 динара известан број лица, која су потпуно непозната. Свега је Братство примило у току 1902. године од почасних, доживотних и редовних чланова, као од познатих и непознатих приложника 24.507 р. и 4 к. или 73.521 динара,

Сем тога, Братство је добило на поклон у току 1902. године од 69 разних лица врло знатних прилога у природи, као икона, јевангелија и др. црквених утвари; разног намештаја, као кревета, раfoва итд.; разних сатова, прстења, ланчева од сребра и злата; разних кујнских справа, лампи, играчака; затим платна, цица итд; постељних ствари, рубља, одеда, чарапа итд; дрва за гориво; хлеба, земичака колача, брашна, шећера, кафе, чаја; рибе, меса, јаја, масла, сира итд. и најзад разног воћа, као јабука, поморанци, као и финих колача, бомбона итд.

На крају ево још неколико таблица, које показују приходе и расходе Братства у току 1902. године:

Стање касе 1902. године

	У артијама	У готову	
	Рубаља	Рубаља	копека
1. јануара 1902. било је у каси	180.550	20.790	50
У току 1902. ушло је у касу	2.000	139.630	42 ¹ / ₂
Купљено државних артија 4 ⁹ / ₁₀	26.000	—	—
Утрошено у току 1902.	7.950	122.281	17
Употребљено на куповину других артија 4 ⁹ / ₁₀	—	25.145	55
Остало у каси 1903.	128.600	12.994	20 ¹ / ₂

Према томе, на дан 1 јанура 1903. године Братство је имало које у готовини, које у артијама од вредности свега 141.594 р. и 20¹/₂ к. или тако 424.782 динара.

Ова таблица ниже показује приходе Братства у име Царине Невесне у току 1902. године:

ВРСТА ПРИХОДА	У артијама	У готову	
	Рубаља	Рубаља	копека
1. Скупљено у црквама целе Русије	—	95.375	93
2. Прилога и чланских улога	2.000	22.507	04
3. Колекције из разних места	—	2.034	84
4. Приход од склонишне цркве	—	2.556	97
5. Помоћ од петроградске општине	—	1.500	—
6. Приход од капитала Братства	—	5.496	70 ¹ / ₂
7. Аренда с имања у Полтавској губернији	—	115	—
8. Суме, које су оставила пет лица по тестаменту	—	1.019	96
9. Поклон разних завода и приватних лица	—	789	70
10. Случајно дошло у касу	—	390	20
11. Од продаје артија од вредности	—	7.844	08
Свега ушло у касу	2.000	139.630	42 ¹ / ₂

Ове цифре доле показују расходе Братства по врстама и то а) за издржавање склонишне цркве; б) за издржавање склонишне школе; в) за склонишне трошкове; г) за трошкове код непокретног имања.

В Р С Т Е Р А С Х О Д А

Рубља Копека

а) Расходи за склонишну цркву: 2.904 р. 80 к.

1. За набавку црвених утвари, украшавање и поправку	727	96
2. За издржавање причта и служитеља	1.236	60
3. За просфоре, вино, свеће, зејтин и ситнице	940	24

б) Расходи за склонишну школу: 1.261 р. 53 к.

1. На куповину књига и наставних средстава	568	08
2. Куповина и оправка школског намештаја	107	72
3. Плата и награде ученицима	564	—
4. Ситнице	21	73

в) Расходи за склониште: 33.236 р. 61 к. (за 1903. г.)

1. Храна	8.855	18
2. Осветљење и грејање	1.759	76
3. Плата и награде службеницима	4.485	45
4. Поштански трошкови	758	10
5. Штампанање извештаја, брошира и канцелариски трошкови	1.636	04
6. Путни трошкови за послове Братства	891	70
7. Таксе, таксене марке и слично	114	72
8. Лекови и лекарска помоћ	856	64
9. Рубље, хаљине и обућа	6.643	98
10. Одржавање реда и чистоће	4.175	69
11. Куповина потребна намештаја	1.308	10
12. Закуп стана за занатску радионицу	141	17
13. Школарина за неке питомце у другим заводима	71	25
14. Израда судова за скупање прилога	625	—
15. Отварање Курског склоништа	533	34
16. Ситнице	380	49

г) Расходи око непокретног имања: 84.878 р. 23 к.

1. Плата и награда домаћинима	1.038	33
2. Обезбеђење	409	86
3. Водовод	54	75
4. Поправка куће и детљиковца	811	20
5. Чистота и ред	74	45
6. Нове зграде, ново земљиште и ситнице	82.489	64

Свега расхода | 122.231 | 17

Цела ова ствар Братства у име Царице Небесне сасвим очигледно показује: 1) да су овакви заводи, као што је Склониште тога Братства прека потреба за сваку земљу, јер свуд у свету, као што показује статистика, оваква ненормална деца нормална су појава, т.ј. свуд их има и сваке године помрле замењују нови; 2) да се овакви заводи отварају само по приватној иницијативи; 3) да они стају много новаца и 4) да их ваља да помогну све друштвене класе и сталежи из целе земље, пошто се у такве заводе стичу сва ненормална деца из целе земље или државе.

Павле Ј. Мајзнер

Узроци преоптерећености у немачким средњим школама старијег и новијег времена

Већ скоро половину столећа образовани кругови у Немачкој, па и у осталим државама, са највећом се занетошћу интересују за једно питање, које је — још не решено — и дан данас на дневном реду, за питање о преоптерећењу ученика у вишим школама. За цело то време од скоро 50 година сви, иоле угледнији светски политички листови доносили су из више или мање компетентног пера, чланке у којима се третирало ово за јачну наставу тако важно питање, а стручни листови у сваком свом броју принципијелно су га расправљали.

На тај начин створена је по овоме питању читава литература, у којој вешт посматрач опажа две појаве, сасвим штетне за решење третираног предмета. С једне стране чланци, у којима се пише против преоптерећења, као доказане чињенице, потичу из пера лајика, а ти људи ничим другим не аргументишу своју компетенцију него или искуством, које се датира још из онога времена, када су они сами били ученици које више школе, или причањем своје или туђе деце. Са друге стране опет и стручњаци падају у грешку, јер они хоће факат преоптерећења или сасвим да опорекну или да га што већма потцене. Таквим поступцима немогуће је решити питање, о коме је овде реч. Лајици, а специјално лекари несумњиво су компетенти, да на основу здравствених појава, које у својој пракси опажају на ђацима виших школа, утврде факат преоптерећења. Они су истина у могућности да констатују болесно стање — али чим почну да испитују узроке болести од преоптерећења — а док се не дозна за узрок зла, оно је немогуће отклонити — они падају у збиља чудновате заблуде. Између многих осталих једна се велика заблуда састоји у томе, што се иницијатива за ослобођење од овога зла натураје владама, као да га је могуће циглим министарским расписом уништити. Не мања је заблуда, када се преоптерећење уписује у грех уобичајеној наставној методи на вишим школама и наставницима, које сматрају као лакомислене педанте, спугане у окове прописане методе.

Ну узроци преоптерећења много су дубљи а и ослобођење од тога зла много је теже, него што то мисле лајици. Преоптерећење је већ од скоро половину века укоревена тешка болест на нашем наставном, шта више на нашем националном организму, па је баш због тога и треба постепено и лагано лечити. За терапију те болести најмање имају смисла оне шупље декламације јавних дрекаваца са свим њиховим екстравагантним предлозима за сузбијање зла, о коме је овде реч, јер таква трабуњања и бенетања немају никакве везе са осно-

вом нашег савременог наставног бића. Културни развитак, историја, не дају се у ланце спутавати, него лагано иду напред по сталном, непроменљивом природном закону. А ако једанпут збиља пође за руком, да се једним ударцем сруши зграда, која је деценијама и столећима дозиђивана и учвршћивана, она ће се убрзо иза овог подићи — то нас учи сама историја многим примерима. Јер она зграда није насумце, није се ћифом подигла, где је стајала. На против она је била проду-кат лаганог, свеснога рада људских поколења, а извесна, одређена идеја, под чијим су утицајем поколења дизала зграду, била је архи-текта. Сруши ли се зграда, то још није умро, који ју је створио; он живи и даље и дејством показује да је жив. Против закона узрочности (Каузалитета) ни у природи, ни у историји људска се сила не може борити. Такво резоновање нека умери и умири све оне, који су по свом позиву позвани или се иначе осећају способни, да решавају питање о преоптерећењу, јер оно је од недогледне вредности за наш национални живот. Јер као год што смо сви ми, који узимамо учешћа у културним радовима било му драго које врсте, утицали на развој јавне наставе па смо на тај начин и створили стање, чија је последица преоптерећење омладинскога ума и духа, исто ћемо га тако и моћи и то сами ми, али споразумним и поверљивим радом, и сузбити.

Аутор ових редова дубоко је осведочен да од решења питања о преоптерећењу ученика зависи срећа народне омладине, због тога се он као стручњак а на основи свога и ђачког и учитељског искуства латио посла, да нађе узрок овога зла, па да онда каже своје мишљење, како га је могуће сузбити.

„Мој стручњачки положај — тако вели писац ових редова др. Лахер — претом ми показује становиште, које треба да заузем при решавању овог питања. Оно може само стварно бити. Моја је дужност, да се с једне стране узвисим над свима претеривањима и неправедним подметањима, с друге пак стране да признам зло, у потпуном његовом обиму, онако како оно у ствари збиља постоји, ништа да не прећутим и ништа и никога да не штедим. За тим ћу изнети неке предмете, који, ослањајући се на фундаменат нашега данашњег наставног система, могу корисне плодове донети. Јер предлози, чије остварење претпоставља целокупно уништење нашег данашњег наставног система, ти су предлози неизводљиви, па су дакле и ништавни“.

Симптоми преоптерећења

Сасвим поуздан симптом за то, да је омладина у вишим шко-лама преоптерећена јесте још ни са једне стране неопровргнути факат, по коме проценат кратковидих у старијим разредима прогресивно расте. А тај је факат најбољи доказ, да ученик почиње телесно кржљавити

WWW.UNIS.LIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

због претераног душевног напора. Ником неће ни на памет пасти, да тврди, како од прекомерног рада у школи само очи трпе. Трпи од тога и цео живчани систем, дакле и цео телесни организам учеников. Славни Вирхов је још пре толико деценија показао у једној својој епохалној расправи, која је изашла у Централном Гласнику за наставу у Пруској, да кратковидост због прекомерног учења све већма отима маха, а уједно да су и конгестије према глави учестале.

Много несигурнији симптом су душевна побољења, која сналазе или ђаке виших завода или оне, који су већ прошли кроз њих. Према једној старијој, у Пруској утврђеној статистици, међу 13.365 душевно болесних било је у пруским болницама за душевне болести 803 школована човека. Према томе на 16 нешколованих долази 1 лице са вишом спремом.

То је истина велики проценат, али он још никако не доказује, да је последица преоптерећења у школи душевна болест, која је помрачила ум оне 803 школоване личности.

У опште врло је тешко доказивати, да је душевна болест последица прекомерног рада у школској клупи. Али за то са сигурношћу можемо сматрати, истина као много незнатнију последицу, другу једну врсту душевног побољења, које никога од нас не штеди, а то је нервозност нашега времена. Била би наравно права будалаштина, када би ми због тих абнормалних појава кривили, или макар само и на одговорност позивали, једино и искључиво школу. У првом реду криви смо ми сами, који хоћемо у борби за живот да што победоносније изађемо, и тек онда можемо да се жалимо на школу, што већ испијене маладиће шаље у ту борбу, која нам живце сатире и убија.

А како стојимо са оним непрестаним јадиковањем ученичких родитеља ученика старијих разреда, који пребацују школи што им деца никад немају одмора, него после свршене школе морају до спавања да бубају и уче. Многи од ових прекора нису основани и многи родитељ хоће њима да покаже учитељу, како има вредног сина, који с књигом у руци леже спавати, међу тим, када се испореди успех ученика са тобож уложеним трудом, добија се јасан резултат, који разговетно показује, да ученик у опште врло мало учи, због чега и не може бити говора о неком преоптерећењу. Много пута родитељи нису ни способни, да оцене врсту ученикова рада, с обзиром на његову евентуалну тешкоћу или лакоћу. По неки ученици узму књигу преда се и почну да уче предмет, за који — рецимо — немају воље. Они седе неко време, али се не баве самим предметом, него премишљају како је он „тежак“ и „сувопаран“, врпоље се на столици, али књигу не отурују од себе, да се сачувају од родитељског прекора, да нису учили, када крајем тромесечја или године донесу двојку, која је загарантована награда за

оваки начин „учења“. Родитељи онда криве школу, јер су „на своје очи“ гледали, како дете редовно учи“.

Други опет ученик узме уџбеник пред себе, тури међу листове какав роман, те место да учи предмет он чита роман. Весела мајка гледа и топи се од радости, што има тако вредног ђака, а када овај варалица донесе двојку, јер наравно није учио, онда се мајка ишчуђава, како је то могуће, те роиће на школу и на наставнике. Таквих примера самообмане од стране ученика могли би на стотине изнети, али претпостављамо, да су они познати како ученику тако и наставнику, па ћемо због тога и препоручити позваним, да оставе на страну симптоме преоптерећења, јер је за нас главно, да утврдимо чињеницу, по којој ученик горњих разреда средњих школа поред шесточасног дневног учења у школи, мора и код куће још бар четири часа да проведе у науци. *То је много! Десет часова умнога рада у опште је сувише за свакога човека, а камо ли не за младића, који се тако рећи тек почео телесно развијати.* Нема тога душевнога радника, који мора 10 часова дневно радити па ни механичара, који би морао дневно преко 10 часова радити. Контоарски чиновник, техничар, учитељ, у nižем и у вишем стилу, правник — па чак бих рекао, и господа свештеници, сви би ти радници врло мрзовољни били, када би морали 10 часова дневно радити. А имали би и право да буду незадовољни и мрзовољни. Јер шта би било од породичнога живота, шта би било са умним напретком и научним усавршавањем учених сталеза, шта би било са радном снагом и вољом за рад, када би сви ти радници били под притиском десеточаснога рада. Па зар онда можемо ми веровати, да је нашој деци лако оно, што је нама самима тешко? Или можда је њихов рад тако лак, да они и не осете, када проведу 10 часова у таквом раду? Не, није тако, њихов је посао њима много тежи него нама наш, који због своје једноличности и понављања у пракси добија шаблонски карактер. Њихов рад је *par excellence* рецептивне природе, али је врета тога рецептивитета врло напорна. Све оно, што им се у школи предаје, они морају не само да чују и разумеју, него да у највише случајева у целини и запамте, а да би то последње било могуће, потребно је да поред највеће пажње у школи, изоштравају душевну моћ памћења писањем масе задатака код куће, а то је врло тежак и напоран умни рад. Не мање је лако самостално тумачење којег старог писца са тешким стилем, решавање математских задаћа и писање разних егзерциција и темата.

А ако поред свега тога има људи, који не мисле, да је десеточасни рад овакве врсте за младића претеран и шкодљив, то им ја одбијам на навик, јер то је збиља моћ навике, кад неко, што 'но реч, вечито седи и чепрка по књигама, а и не осети како пролази време, па судећи по себи суди и о младићима. Али навика игра улогу и у

другом смислу. Има родитеља, који су се навикли, да гледе своје старије синове и кћери како по ваздан раде, они виде да је такав ђачки живот могућ, па га онда сматрају и за са свим природан, што у ствари и јесте, ако је на чисто природан начин постао чињеницом.

А сада тачно посмотримо за час дневни живот једног првошколца. Школа се свршава, рецимо, у 4 часа по подне. Школа жели, да се подневна пауза, која траје 2 часа (од 12—2), употреби као слободно време а не за рад; она даље жели, да домаћем раду претходи шетња. Обоје је по здравље ученика врло корисно и они ће се родитељи огрешити о своју децу, који те школине жеље савесно не испуњавају. Понављамо, да се по ручку, од 12—2 ч. треба ученик да одмара, а сем тога да се дневно извесно време креће у свежем ваздуху. С претпоставком, да се ученик строго држи овог, по здравље врло корисног дневног програма, можемо узети, да са домаћим радом почиње ученик у 5 $\frac{1}{2}$ часова и да учи до 10, изгубивши при том време, док вечера и $\frac{1}{2}$ часа потребног одмора по вечери. Тако проводи ученик време у 4 недељна дана, јер два пута има слободно по подне, а недељом цео дан. Ну у то слободно време треба урачунати и 2 релативно-облигатна часа гимнастике, а не треба сметнути с ума ни то, да поред свакодневних редовних лекција ученик 3 пута месечно има да изради и три замашајне писмене радње и то, ако је гимназиста, из матерњег и, из латинског језика и из математике и најзад још, да поред лектире на матерњем језику, мора да чита и на страном језику. Из сопственога искуства знамо, да смо тако често морали феријалну недељу употребити за израђивање задатака.

Ми се питамо сада је ли то онај живот, који одговара захтевима срећнога младићског доба, које иде у неповрат — овога доба, када све унутарње потенције замахују крилима са тежњом да полете у висине? На то питање морамо одмах негативно одговорити, јер школа сама није у стању да у сваком смислу подмири потребе тога доба, а најзад ни младић није на свету због тога, да се васпита само за ученога човека, него и за живот. Ну при таквом распореду и начину ученикова живљења породица једва може да дође на ред са својим правима, друштво да и не спомињемо. А збиља прека је потреба, да се млади људи познаду са углађеном дружевношћу, да иду у походе себи по образовању равнима и да их примају и да иду на забаве и концерте. При слободоумном васпитању истиче се и жеља за негом специјалних способности као способности за музику, вокалну и инструменталну и т. д. За развитак мушкарца и његове срчаности од преке је потребе да се тело дражи спортом. Свако мора признати, да је крње свако оно образовање, које не даје питомцу ни толико слободна времена, да може научити, рецимо, пливати, играти, борити се, а према приликама и јахати, које му не допушта, да очеличи своје тело гимнастиком, ве-

слањем, трчањем на леду и т. д. А кад онда и да доспе, да шетњом кроз шуму и ливаду освежи своја чула и раздрага срце своје? Како ће онда ученик да позна лепоту и чаробну моћ матере земље, која једним само осмејком сваки бол ублажава, све песимистичне мушнице из главе истерује, па нас још учи, како да и у старости млади останемо? Шта је онда и где је ту уживање у природи и њеним лепотама.

Школа не сме кратити питомцу уживање у овим природним, оправданим дражима, она то напослетку и не може, па ма не знам колико тражила десеточасан дневни рад. Наравно да задовољење споменутих природних захтева може бити само делимично, и мизерно, и да мора проузроковати сукоб са школским дужностима и обвезама. Ученик преко дана мора да одговара тим дужностима, па ако, рецимо, оде за дана у какво друштво, или направи какав излет, то мора онда или позвати ноћ у помоћ, да му она накнади изгубљено време, или мора своје дужности према школи пренебрегнути. *То и јесте највеће зло данашњег наставног система, што школске дужности и обвезе колидују, у сукоб долазе са осталим захтевима доброг васпитања.*

Последнице, које тај однос ствара ученику, наравно да нису срећне. Верни радник, нежна природа и телесно и душевно три под таквим теретом, а лакомислени има прилике, да научи, како ће се из те невоље преваром извући. Ну поред свега тога и баш због тога односа воља и љубав за рад не могу се попети до неке извесне тачке савршенства. Ученика и при раду и при уживању спада нека грозничава језа, која убија пену самоме раду, која радост загорчава и тако ученик пада у онај нервозни немир и бесаницу, који карактеришу наше доба, а које би он још увек и као човек доста рано познао.

Потпуно право имају сви они, који у egzистенцији поменутога односа виде сукцесивно малаксавање најбољих снага у народу, што је велика народна несрећа. Нема се дакле куда него редуковати захтеве данашње више наставе, пошто они превазилазе и душевну и телесну снагу ученикову.

Узроци преоптерећења

Ми смо се већ напред изразили против нестручњачких чланака, у којима се као узрок преоптерећењу спомиње рђава метода у настави, а као успешан лек промена те методе, па то исто и сад са осмејком понављамо: Замислите себи каквог лајика, који захтева од лекара, да у сваком случају кодере употребљава један и исти лек и да свакога болесника тим леком излечи! Шта би могли друго и мислити о тако детвњастом лајику, него да је незвалица. Истога тога квалитета је и захтев споменутих лајика који би хтели да учитељи почетком школске године узму неку другу методу, али такву да ученици дојако стицану суму знања опет савладају, али само са много мање уложенога рада и мара,

Као год што је терапеутика практична примена истина, откривених у медицинској науци, које се не могу мењати него напореда са на- претком медицинске науке усавршавати, исто је тако и у школама упражњавана метода у пракси примењена теорија педагошке науке. Ну педагогика живи исто онако самосталним животом и истим је оним законима слободе и ограничености подвргнута, којима је и свака друга наука. Она је до крајности способна, да се усаврши, али је и у сваком одређеном одсеку времена збијена у извесне границе, преко којих ће наравно један пут већ коракнути, али за сада још није у могућности, да то учини. Врло је вероватно, да ће погледи педагога после сто- тину година бити са свим друкчији него што су погледи данашњих. Такођер је то врло могуће, да ће наставна метода већ после неколико деценија бити куд и камо подеснија од наше данашње, а то због тога, што ће тада педагози располагати савршенијим наставним сред- ствима. Биће то можда метода, која ће са много мање уложеног рада и снаге од стране ученика и са мало времена постизавати оно, за чим тежи. Ну изван сваке је сумње, да је за успех у извесном на- ставном предмету потребна и извесна количина рада. И кад дакле по- стоји тај, са душевним радом, скопчани терет, који се некад јаче некад слабије осећа, али не због методе, већ због растегнутости и разву- чености учевнога циља, за којим се тежи, онда је јасно, да инте- ресовани не могу ни од будућности очекивати неке осетније олакшице у савлађивању тога терета. Најзад је утврђена чињеница, да наша данашња наставна метода није баш тако несавршена, а ни сутрашња, којом би можда хтели да данашњу заменимо, не би била врло са- вршена.

Те и такве декламације против методе само би онда имале смисла, када би виша настава била скамењена у облику традиционалности, и када се на њеном усавршавању већ дуго времена не би радило, што у ствари није случај. За последњих 100 година није никада наступила таква стагнација, напротив наставна метода је врло напредовала и баш у садашњости је рад на методици изванредно бујан. Када против- ники данашње методе испадну из колосека општости и баце се на одређено формулисање својих захтева, онда они обично устају против наставе у језику, која би требало да је емпиријска, а не формално — гра- матичка, пошто би се емпиријско—механичним путем за кратко време много више постигло. Чак и у стручним листовима излазило се са пред- лозима, да се граматика са свим избаци из наставног плана и да се одмах у почетку почне читањем којег страног писца, говором и већ- бањем на дотичном језику а тек доцније, кад ученик научи језик—јест, тако воде ти људи — тек онда да баце сумаран поглед на граматичке знаке, другим речима, бледу контуру француског и енглеског језика треба премазати танким потезом научнога фирнајса! Да срећне ли ме-

тоде; поред ње би могла отпасти они сувопарни домаћи задаци и досадна вежбања!

Али ако хоћемо истину да говоримо, онда морамо признати, да се граматици овде онде још и данас — а пре 20—30 година то је био општи обичај — толико важности и пажње поклања, да дектира остаје у запећку тако, да се из вида изгуби главна сврха учења страних језика, а то је познавање садржаја литерарних продуката. Али одатле још не следује, да учитељ граматичар већма преоптерећава ученике од учитеља, који дектири важност поклања. Ми ћемо признати још и то, да се емпиријском—механичном методом може квантитативно више прочитати, и да се ученик у парлаирању може боље усавршити, али том се методом неће никада постићи, да ученик с обзиром на песничку интенцију до појединости разуме какав Сафоклов или Шекепиров монолог, да проникне у филозофски значај и структуру мисли којег Платоновог дијалога. Те се способности могу стећи искључиво формалном методом, која површни и летимични дух омладине задржава на облику и значењу поједине речи, док је свестрано не разуме, а то је без граматичког школовања немогуће. Емпиријском методом ученик се дотиче само нивоа читане лектире, а механичним вежбањем у говору без основне граматике он се учи парлаирати. На овом њу месту да приметим, да ће један келнер, који у *француској* учи француски парлаирати, за две године већи успех показати него један наш ученик за девет, а обојица уче по истој механичној методи. Наравно да од таквог учења неће ни келнер ни наш ученик никакве душевне користи имати. Ми се због тога и надамо, да формална метода неће никада бити потиснута из наших школа. Као год што је неправда узроке преоптерећења уписивати методи у грех исто је тако будалаштина због преоптерећења пребацивати наставнику његову невештину.

Нико и не може захтевати од младх људи, који су тек изишли из универзитетске клупе, да буду мајстори у својој струци, нико им не сме пребацивати што ученицима задају за домаће задатке оно, што искуенији, испрактиковани старији наставници посвршавају. Ну да би се та евентуална чињеница у тако страном и штетном облику појављивала, да би она тиштала васколику омладину, то тек не може паметан човек тврдити, а не може због тога што су спорадични штетни случајеви, изазвани кривицом неискусног младог учитеља врло ретки и што се они у иоле критичном броју не могу појавити због контроле, коју над њима врше њихови претпостављени.

Има и таквих наставника, махом млађих људи, који мисле да постигну изванредан „*non plus ultra*“ — успех, па онда наваљују на ученике масом домаћих задатака и преоптерећавају их. Али и такви случајеви форсирања избију на видело и одмах бивају угушени, јер су и поједине владе расписима строго наређивале директорима, да

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

нарочито назе на млађе наставничко особље, како би свако преоптерећење било илузорно. Ну публика је те расписе рђаво схватила, она је превидела њихову профилактичну тенденцију и била је готова да скоро без икаква разлога констатује преоптерећеност ученика и да сву кривицу — наравно неправедно — баца на наставничке колегије.

И стручно образовање или специјалисање у којем предмету — а било је и таквих изузетних случајева — проузроковало би преоптерећеност код ученика, због тога је оно у Немачкој и забрањено министарским расписом од 31. марта 1882. год. Махом млади људи, који прелазе у учионицу непосредно са универзитета могу лако да дођу у искушење, па да ученицима предају и специјалности, које су сами на универзитету учили — а ученици то наравно не могу да схвате. Узмимо само, да наставник на часу грчке граматике санскритом објашњава историјски развитак старих и новијих језика, или да на француском часу стане облике новог француског језика објашњавати латинским или старофранцуским! Шта је он учинио? Ученике је одвео у сасвим далеке регионе специјалности, за које се они с незнатним изузетком и не интересују, и изгубио је читав један час, одређен за предавање програмског материјала. Тај час сада стаје ученика много више времена, јер он мора *код куће* да накнади оно што је наставник због предавања изванпрограмских специјалности издангубио. Али на такве странпутнице ретко скрећу наставници у опште, а деси ли се баш случај два код млађих учитеља, то се они за времена угушују и сигурно је, да се никад више не појављују. Она пак страна, која „постојећу“ преоптерећеност неће да призна, објашњава узрок жалбама том чињеницом, што се у школу примају и такви ученици, чије су душевне способности тако ништавне, да прописани програмски материјал не могу савладати, па су мишљења, да таквим ученицима и није место у школи. Та чињеница није неоснована, али ја се ипак бојим, да ће наша виша настава с њоме све дотле имати посла, докле год буде постојала савремена многостраност у учевним циљевима и са њима скопчаним повластицама. Најзад тешко да ће се и моћи забранити родитељима, — а они нису у стању да оцене душевне способности свога детета, — да шаљу своју децу у ону школу, која ће их најбоље спремити за будућност, а то је — гимназија која уводи матуруса у универзитет. Да би дакле и вук био сит, а и овце на броју, могло би се удесити, да на универзитет буду примани и негимназисте т.ј. они који немају вољу за главне гимназијске предмете, за класичне језике, него им се миле реалџа и у њима успех показују, јер баш ти за реалку (реалној гимназији) способни изгледају гимназијским наставницима неспособни, али они нису у ствари опште неспособни него како рекосмо, само тако изгледају и за реалку су потпуно способни. Тиме би се број ученика у гимназији смањио, ученици би учили за шта вољу

имају, и са реалском би матуrom имали приступа на универзитет као редовни слушаоци те би тиме и жеља ученичких родитеља била потпуно задовољена.

Пођимо даље!

Већ споменута недовољна обдареност многих ученика не може се још сматрати као потпуно оправдан разлог за жалбе против преоптерећености омладине, јер би у таквом случају могло бити говора само о преоптерећености гимназијских и реалских ученика, али ево жале се и на друге школе, жале се и на девојачке школе, јер и ту су ученице преоптерећене. Због тога сам пишући о преоптерећености узео за пример ученика I. разреда гимназије или реалке, јер се ту не може узимати у обзир недовољна даровитост. У првом разреду је проценат ученика, који су скроз и скроз неспособни за науку, тако незнатан, да он ишчезава. Преоптерећеност дакле нема свога узрока у личној неспособности ученика, него се она састоји у тој чињеници, *што способан ученик виших завода у нижим разредима мора да учи дневно 7—8 часова и у средњим разредима 8—9, а у вишим и најстаријим разредима и свих 10 часова. Али због тога, што преоптерећеност збиља постоји, због тога нису криви ни само наставници, ни метода, ни просветно—школске власти нити их ми можемо због преоптерећености на одговорност позивати. Одговорни смо наравно сви ми образовани људи, који мислимо да имамо право да судимо о вредности и наплетку наставе, јест сви ми и лајци и стручњаци и просветно—школски власници сви ми имамо заједничку одговорност због тога зла у настави, јер смо га ми створили, па га морамо и лечити.*

Неправедно је према томе од лајка када сву одговорност због преоптерећености сваљују на представнике више наставе, а ни ови не треба себи да узурпирају право, као да су једино и искључиво они позвани, да у свим могућим приликама утичу на облик и развитак наставе. Сви ми образовани људи имамо једну заједничку адресу, на коју можемо наше прекоре упућивати а та је: *дух времена*, што опет ништа друго није, него баш дух свију нас.

Стање *хипертрофије*, у коме се данас налази виша настава, најавило се само због тога, што се модерна врста образовања помешала са старом, наслеђеном. Борба те две врсте образовања о првенство створила је споменуто зло у школи.

Бацимо ма и детимичан само поглед на развитак наших виших школа, у првом реду гимназија. Гимназија старијег датума била је апсолутна филозофска школа са врло ограниченом наставом из математике, природних наука и модерних језика, тако, да у њој не може ни говора бити о преоптерећености. Оба класична језика, чије се знање сматрало као довољно јака основа за васколико више и највише образовање у почетку прошлога столећа морали су се хватати

WWW.UNILIBS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

у коштац са два врло опасна ривала, са две младе и свеже дисциплине, са природним наукама и модерном филологијом. Пошто је претходно доказано, да се и модерни језици као и стари класични могу језично-мајсторски и лингвистично-научењачки култивирати, школа, чији је задатак био да образује духовну и друштвену аристокрацију, осетила је потребу, да у наставни план поред старих мртвих језика увуче и један модерни живи језик, и тај је био — француски. Бујни развитак егзактних наука захтевао је да се математској настави отвори шире поље за рад. А када су природне науке у току времена показале, да су у стању, да својим проваласцима и открићењима свет преобразе и да културу снажним ударцем напред покрену, онда се није могло на ино, а да се дескриптивне природне науке у друштву са физиком и хемијом не уврсте у наставни план. Доцније је то учињено и са енглеским језиком. Па шта је онда било!? Било је то, да је гимназијски наставни план показао пренагомиланост наставног материјала, а велика маса образованих људи, наравно, наивно је мислила, да је прека потреба све ове предмете и учити и — а што је још чудноватији закључак — да их ученици морају учити и научити. Тек пре два до три деценија позвани фактори су се освестили, видећи да се таквим наставним планом почињу спотицати о немогућности.

Такав развитак гимназија ишао је напореда, а бивао је и убрзаван развитком реалака, које су за центар наставе имале те нове дисциплине, које су у тесној вези стајале са збиљским, стварним животом. Да се та нова врста виших завода веома свидела образованим круговима, није никакво чудо, али они по мишљењу гимназијски образованих staleжа ипак нису могли доћи до оног угледа, који су уживале гимназије, а једино из тога узрока, што у свој наставни план нису увукле ма и један само стари језик.

1859. год. пруске су реалке а под утицајем агитације за старе језике на тај начин организоване, да је латински језик усвојено као главни предмет у наставни план за реалке. Погрешно се мислило, а и данас се мисли, да је класичним само елементом могуће спремити ученика за вишу науку. И приликом организације реалака из 1859. год. више се освртало на оно, што је корисно, него на оно, што је могуће.

Бацимо сада један поглед на утакмицу гимназија и реалака, на понос њихов односно специјалног, међусобног различитог образовања и на последице, које нужно истичу из тих односа. Гимназија има за собом дугу, сјајну прошлост, вредност њене наставе окушана је и због тога и постоји уверење, да гимназију не може заменити никаква врста школе, због тога се иде за тим, да се у гимназији на свој својој висини одржи традиционално класично васпитање. Ну дух времена захтева модерну наставу, он тражи учење нових језика и природних

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

наука, али због тога он још неће, да тој, опасно зачетој реалци, буде модерни тон специфично својствен. Дух времена је на тај начин утицао и на гимназију, у којој се сада култивирају и француски и енглески језик, али само како? Гимназијска настава још се креће у потпуној сфери класичнога, она хоће модерне језике да обрађује с истом педантеријом, с којом је вековима обрађивала грчки и латински, она и код модерне језичне наставе тражи да ученици буду самостални филолошки радници, а то је с обзиром на врло мален број недељних часова немогуће. И тај plus модерних предмета преоптеретио је гимназисту, који у чисто старо-класичној гимназији није имао посла ни са француским ни са енглеским језиком, а много је мање имао посла са егзактним дисциплинама.

Преоптерећеност дакле збиља постоји, и она се датира још од онога времена, када је класична гимназија, гоњена духом времена, примила у свој наставни план модерне језике и реалија, а реалка оиет класични латински језик.

Најбољи лек против преоптерећености ученика лежи у општој увиђавности меродавних фактора. Сви сви, који било директно било индиректно имају са школом посла или се за њу јавно интересују, сви ти треба да увиде штету, која долази од духа времена, а која ствара нездраве односе у школи. Наша је прва брига да се ученик еманципује од злоупотребе осмо- до десетосатног дневног рада, јер он, ученик, или још боље да кажемо, омладина плаћа трошак овог ненормалног, нездравог стања, а она је нада и узданица отаџбине и њене будућности.

Средства против преоптерећености

А сада да пређемо на најтежи део нашег предузећа, да потражимо средства за сузбијање зла, о коме је реч.

Прва ће погодба за успех бити, ако у пређашњој глави изнесени прелазни стадијум у развиту наше више наставе, а изван сваке је сумње да је баш он узрок преоптерећености, признамо као чињеницу, на чијем темељу ваља да почнемо са предлозима за побољшање штетних односа у школи, који су последица преоптерећености. Из диспозитивнога дела овога рада нишчева да се разабрати, да он са практичне стране сматра као илузоран сваки онај покушај, којим би се ишло на то, да се из наставног плана бришу стари језици, другим речима да се гимназије укину. Гимназија се налази у потпуној снази, она цвета и напредује, те смо због тога и немоћни, да је укинемо. Класичне језике још ће дуго сматрати као васпитно средство, а и у школама реалнога правца латински ће се језик још доста дуго неговати. Због тога ја и нисам за предлоге општег карактера, јер њима често недостаје оно, што је најглавније, а то је изводљивост њихова у поје-

диноцима. Тезе као што су „Учење на памет треба ограничити“, „У школи треба више радити, само да ученику код куће буде олакшано“, „Време школско треба такође ограничити а телесном вежбању ваља више часова посветити“, све те тезе признају ја као умесне, али држим, да је куд и камо пробитачније скренути пажњу на организацију наше савремене наставе и на нашу школску педагогику, на на таквој основици утврдити, *који се домаћи радови могу без штете арендобрегнути и који се делови појединих наставних предмета могу скратити.*

Ми нећемо дакле пледирати за предлог, да се читав један предмет избаци из наставног плана, јер такав предлог колико је год оправдан толико је исто и штетан. Моје становиште односно решења питања о преоптерећености изгледаће некоме и сувише нерадикално, али је оно једино, да дођемо до пута који води успеху.

Методом или изменом методе, као што смо већ напред рекли, нећемо се ни мало користити, ако мислимо да ћемо њоме, као начином по коме наставници предају, уклонити преоптерећеност.

Радови у школи и изван ње бивају по нарочитим прописима просветних власти. Ако се, рецимо, од матуранта захтева да слободно преводи којег страног писца, то је потребна претходна самостална интерпретација, која се не може ни замислити без брижљиве солидне домаће препарације. Такве препарације мора наставник задавати ученицима без обзира да ли ученик има мање или више воље и дара за језике и без обзира на време, које ће ту требати, да се савесно препарира.

Једино што би се могло овде да примети, то је, да по неки наставници воле да задају дуге препарације. Али то су осамљени примери у школској пракси, које кад у опште спомињемо, не треба да заборавимо, да наставници олакшавају ученицима домаће радове и на тај начин, што им тежа и неразумљивија места у којем аутору претходно у школи објасне, а то је за ученика велика добит у времену. Писмене преводе требало би у горњим разредима сасвим изоставити, јер се на њих много времена угроши; напротив у доњим разредима они се не могу довољно препоручити, јер њиховим се посредством усавршава ученик у правопису дотичног страног језика.

У горњим разредима ученик треба што савесније да тражи непознате речи из страног језика и да их исписује заједно са значењем на матерњем језику. Речници, којима се ученици служе при овом послу, треба да су што мањи, јер се много дангуби истраживањем речи у великим лексиконима, где једна реч има толико значења, да ученик није у стању да изабере значење, које му је при преводу најподесније. Изузетно се може дозволити употреба таквих великих речника

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

само ученицима најстаријих разреда при изради темата и композиција на страном језику.

Има још једна врста домаћих радња, позната у немачким школама под именом: егзерциција. То је писмени превод једнога штива из прописаног немачког уџбеника. Ја сам мишљења, да се такве радње, које су скоро у свима средњим школама уобичајене како у нижим тако и у вишим разредима, да се те радње из разних узрока укину.

Пре свега треба превод израдити, па га онда у нарочиту, само за такве радње одређену веџбанку на чисто преписати и предати дотичном наставнику, да рад исправи. За тај посао треба недељно бар 1 час утрошити, а тај један час може се с разлогом сматрати као издангубљен и бескорисно утучен. Само мало ученика има користи од егзерциција и то они, који их самостално израђују, сви пак остали, који их механички пренишу од вредних другова имају штете, јер се навикавају на несамосталан рад и постају готовани. Мени је из личног искуства познато, да ова врста домаћих писмених радња у великој већини случајева не одговара ни близу знању ученика, па због тога би и био наиван сваки онај наставник, који би по тим егзерцицијама квалификовао учениково знање језика. У много случајева егзерциције су умотвори старијег брата, ђака или оца, медицинског саветника, који је и сам некад „бубао“ граматике, па му је још по нешто остало у глави или какве тетке, која је пре 60 година у пензионату или „кlostеру“ учила парларати, — да те егзерциције су пре радови свакога другог, само не ученика, чије треба да су. Многи признају без околицења да је њихова егзерциција плагијат из ризнице кућевне филологије, али многи то и поричу, па се још за рана уче лажи и притворности. Са једног јединог гледишта био бих за те егзерциције, али под условом, да се ограниче само на ниже разреде и да то не буде превод него просто преписивање каквог штива на страном језику. Преписивањем ученици би се веџбали у правонису. А кад једанпут ученик дође до свести и буде му испод части, да се на своју штету користи у много случајева недовољним знањем породичних чланова — дакле кад уђе у виши одсек — онда могу месечно једанпут задане радње да замене један месечни превод из којег од тежих писаца. Ну пошто споменута врста домаћих радња није школским законом предвиђена него само недељна скрипта, која се подносе наставнику на исправку и оцену, то ја онда не увиђам, зашто да се не задовољи са екстемпоралијама (екстемпорале се назива писмени задатак — обично превод — који ученик мора без икаквих помоћних средстава да изради), израђеним у школи.

Кад и када наставник још у школи диктује немачки текст за егзерциције. Тиме се изгуби бар по часа а на рачун много озбиљнијег и кориснијег рада у школи. Па како различити послови у школи и

изван ње стоје у органској вези, то се због, улудо, пропуштеног времена у школи мора домаћи рад да повећа. Што се за оно пола часа требало у школи свршити, то сада постаје предметом домаће радње. Из истора разлога желети је, да се и немачки текст за екстемпоралије не диктује, него да се усмено саопшти. Тиме ће се сума радних часова у школи и код куће смањити за пола часа недељно.

Односно препарације страних писаца такођер би се могло, и ако незнатно, олакшати ученику. Ученик треба да се из страног текста у толикој мери спреми, колико се за један час може у школи савладати. Али та мера није одређена, јер она зависи од лакога или тешкога стила дотичнога писца, од начина учитељева испитивања, а најзад и од самога капацитета даровитости и претходно стеченог основног предзнања ученикова. Из наведених разлога неодређености држим да би најпробитачније било материјал за препарацију задавати по редовима. Мени се чини, да је сасвим доста ако се ученик III. разреда спреми из 20. редова ($\frac{1}{2}$ стране), ученик II. разреда из 40 редова (1 цела страна), а ученик I. разреда из 80 редова (две стране). Пошто за тај посао, особито ако је писац који од лакших, није потребно више од једнога часа, то ће се у исти мах пружити ученику прилика, да се вежба у слободном превођењу, а у то се на испиту зрелости највише полаже, премда се врло мало ради да се и успех покаже.

Тиме смо готови са набрајањем олакшица, које може учитељ да учини ученику. Те су олакшице незнатне — у најбољем случају може бити говора о уштеди неколико радних часова код куће — и могу се учинити само при настави у страним језицима, која до душе највише радног времена прогута. Изгледа ми врло велико питање, да ли би у овом правцу могли и за остале предмете штогод подесно рећи.

Већ толико десетина година чине се веронауци и историји прекори, тобож због тога, што ученици морају те предмете механички да памте. Ја пак мислим да ти предмети, што се преоптерећености тиче, не дају ни најмање повода, да се било му драго с које стране жали против њих. И у математскеј настави тешко да би се могла ма и најмања измена учинити. Време које је требало за наставу у природним наукама, нико паметан и објективан неће као убитачно по ученика оценити.

Све остало, што се још мора предузети, одређује надлежна власт или је остављено иницијативи владе.

Ми ћемо се пре свега осврнути на две тачке, где би без промене организације, каква је сада, нашли палијативно средство против преоптерећености.

Сврха је свију студија, свакога напретка у наставној методици, да постигне: *да ученик што више научи у школи, а да код куће што мање посла има.* То треба уједно да је и мета, којој треба педагошки

УНИВЕРЗИТЕТСКА
ВИВЛИОТЕКА

WWW.UNILIB.RS

почетник да тежи. Он мора добро пазити, шта ради, како његово не-
 искуство, његова невештина и неспретност не би пали као осетан
 терет на грбачу ученикову, што се у ствари врло ретко догађа, јер,
 како већ напред рекосмо, наставници—почетници нису без потребног
 надзора. Па поред свега тога — а то је сталан темат стручних ли-
 стова — мора припазити, да посвета нових свештеника за храм науке,
 и увођење њихово у тешку дужност нису у тој мери регулисани ко-
 лико би се то захтевало у интересу и саме школе, а и ученика.

До сада је био обичај, да управитељ једнога завода сам надзи-
 рава рад привремених професорских кандидата и да им на крају го-
 дине издаје сведоџбу о њиховом педагошком раду. Али сада време,
 које директору стоји на расположењу за вођење надзора врло је огра-
 ничено тако, да ако на заводу има више привремених професор-
 ских кандидата, тада директор нема ни толико времена, да бар не-
 дељно по један час инспицира рад тих младих људи. А у чему се
 састоји та контрола од стране директора? То је у главном савет, како
 да се млад почетник држи прописаних дисциплинарних мера и како
 да у опште поступа са ученицима и критика постигнутог успеха после
 годину дана. Није ту говор о неком упуству у предавању, јер то би
 — бар у великој већини случајева — било немогуће, јер и сам директор
 као стручњак у своме предмету не би могао оценити рад наставника
 из других предмета нити му дати у томе ма каква упутства. Какву
 би н.пр. контролу могао вршити директор по струци природњак или
 математичар на часовима младога филолога, када он сам ни једнога
 часа није предавао језике! Директор, као контролор у нашем смислу је
 врло неподесан, јер педагог—почетник не може од њега увек научити
 механизам наставе свога предмета. У томе му може највише користити
 искуство старијег колеге исте струке. Због таквог контролног система
 привремени професорски кандидат, који недељно има шест часова, од-
 ређених за рад, није у стању да после једногодишње потребне праксе
 у вештини настављања покаже иоле знатнији успех, па би због тога
 и било од преке потребе, да се ово контролно питање, што пре и што
 дефинитније у ред доведе.

На универзитетима имају до душе кандидати прилике, да се упо-
 знаду са практичном страном свога будућег позива. Та универзитетска
 институција могла би истина донети добра плода, али она има и своју
 тамну страну, јер што кандидати приликом пробних предавања добију,
 то изгубе ученици, којима они предају или боље рећи, на којима се
 вежбају. Није дакле баш завидна судбина таквих експерименталних
 ученика. Због масе кандидата, који држе та пробна предавања, врло
 је мршава пракса за појединца, и то је друга тамна страна. Најзад да
 споменемо и то, да се тим практичним вежбањем и самом кандидату

стварају тешкоће и душевна растројеност. За што дакле прибегавати средствима, од којих нема помоћи, а томе злу нема лека.

Пробна предавања на универзитету треба укинути, а с педагошком праксом почети, када кандидат ступи у службу. Контролу треба да врши директор, ако је стручњак; ако није, онда други који старији наставник исте струке, које је и кандидат и то тако, да прво контролор хоспитује код кандидата један или два часа недељно, а онда да пусти кандидата, да овај код њега хоспитује. Тај поједан или два часа недељно, које нарочито треба одрачунати од облигатног радног времена и кандидата и контролора биће довољно времена, да се млад наставник практично спреми на да се сачува од оних тешких грешака, које данас тако често, али увек доцкан, на видело избијају, а чије последице мора да сноси ученик, осуђен на излишне домаће радње. Даље је желети, да се пробно годишње време заврши испитом из постигнутих резултата, на коме би председавао нарочити министарски делегат. Успех тога испита утврдио би, да ли је кандидат способан за сталнога наставника.

За ученика би била велика олакшица, када би се укинуле домаће радње, како из страних језика, тако и из математике. Ако узмемо: да је за израду једне такве домаће радње потребно 6 часова — релативно, незнатно време за израду самосталне композиције на страном језику — и да се сваке две недеље задаје по једна таква радња, онда ученик за 24 радна дана треба да утроши 12 часова на те радње или просечно $1\frac{1}{2}$ часа дневно. Сада настаје питање, да ли успех, који се постигне тим радом, заслужује да се на њега толико времена утроши?

Латинске домаће задаће у гимназији већ су дуго времена предмет живахних контроверзија. У оно време када је латински језик био универзални научењачки језик, латински задаци у тој јединој ученој школи имали су смисла. Данас пак немају они никакве практичке вредности, сем ако би неко захтевао, да будући филолози већ у гимназији морају имати претходне спреме за израду латинске дисертације. Али такво становиште са свима својим консеквенцијама апострфовано на друге предмете најкраћим путем доводило би до апсурдности. Практичну сврху израда слободних састава на латинском језику изгубила је, могло би се дакле још само о томе говорити, да се њиме битно потпомаже формална страна језика. Па и то није случај, јер да неко може и материјално односно предмета и чисто у погледу језика латински састав израдити мора бити печен Латинац. Разлика између латинских ставова и превода је *praeter propter* та, да су они први од незнатне вредности и много времена стају, док су ови други довољни да подмире филолошку потребу и много мање времена стају.

Шта је речено за латинске ставове у гимназији, то исто вреди и за француске у реалци. И практична и формална корист од ових

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Подоњих врло је малена. То најбоље илустрuju примери из праксе. Јер само да запитамо, колико ће реалци у опште бити кадри, да напишу расправу на француском језику? Има их до душе, а то су они, који изучавају новије језике. Стручна им радња мора бити писана на дотичном страном (француском) језику, али то је и прва и последња, јер после и они сматрају за паметније да све своје умотворе пишу на матерњем језику.

До сада увек главно питање, које се постављало при грађењу наставних планова, било је: *Шта је корисно и шта треба учити?* Питање пак, да ли је то и могуће учити, да ли за то учење има доста времена, то је питање према оном, мало час споменутом, сматрано као подређено. Другим речима: *Главно питање узето је за споредно*, док би кардинално требало да гласи: *Колико часова дневно може децак учити у извесном добу живота?* Тек после утврђенога радног времена морало би се прећи одређивању квантума, који ученик може савладати.

На то кардинално питање није тешко одговорити. Ако се узме, да сви умни радници у опште просечно 8 часова дневно раде, онда ваљда од своје недорасле деце неће тражити, да она више раде. *Према томе ученик виших разреда може дневно највише 8 часова радити.* Одатле можемо извести, да *максимално* радно време за ученике средњих разреда не сме износити више од 7 часова а за ученике нижих разреда највише 6 часова.

Да се и при тако скраћеном радном времену од једног матуранта — рецимо — реалне гимназије може захтевати, да поред са става на матерњем језику, математске радње, и француског задатка изради још и француски састав и енглески задатак, то се наравно не може ни замислити. Због тога највиша школска власт треба да ублажи дојакошње захтеве, само се сада пита, у коме правцу. Пре него што покушамо, да на ово питање одговоримо, представимо себе на таквом становишту, са кога би и природним путем и историјски било могуће, да се школа ослободи зла од преоптерећености. Не треба дакле тежити за тим, да се данашња наставна организација из темеља сруши, него да се баш на основи данашњег система и из њега развије. Ми морамо пре свега признати за стварне чињенице неке претпоставке, без којих је немогуће реформу извести, а те су: 1.) актуелна потреба разних облика образовања. 2.) актуелна потреба, да се задрже све оне науке, из којих је састављена настава разних великих школа. Од предлога, којима би се ишло на то, да се ма само и поједини наставни предмети избаце из наставног плана, од таквих предлога ваља сасвим одустати, јер данас у погледу предмета, које треба предавати у гимназији или реалци, постоје сасвим супротна мишљења међу научењацима. Зато да би се дошло до потребног споразума и да би се олакшало регулисање наставног плана не треба са овако деликатним

предложима на среду изилазити. Кад тако ствари стоје, онда је решење нашег питања само тако могуће, ако се или поједини предмети скрате, или се број недељних часова редукује.

Да ли је могуће редуковати број недељних часова из веронауке, не осећамо се надлежни, да одговоримо. Код матерњег језика не само да је то немогуће, него би шта више још требало повећати га. Историја и географија предају се у толико часова недељно, да се једва грађа може савладати. Код тога предмета не може бити говора о редукацији, као што не може бити говора ни код природних наука, које се из дана у дан богате новим научним искуством. Како стојимо са математиком? У гимназији, где се она учи, тек колико је потребно, немогућа је уштеда у времену, у реалци би се ваљда могло уштедети у писменим радњама. Број недељних часова из цртања и лепог писања, како данас ствари стоје, не може се смањити.

Остаје нам још да споменемо *наставу у страним језицима*, која је управо и узрок преоптерећености. На рачун те наставе мора се два часа дневнога рада укинати и то не на штету *svix* језика *in solidum*, него само *једнога* и то латинскога.

Разуме се да би се у том смислу и захтеви за иснит зрелости морали регулисати према духу дотичне средње школе.

На крају сматрамо за потребно да нагласимо, да се овим радњима хтело указати на једну погрешку, која је дуго сметала правилном и брзом развоју немачких средњих школа. Нема сумње, да је латински језик потребан, али он се у немачким и гимназијама и реалкама у тако великој мери неговао да је по општи успех био од штете.

Неко ће рећи можда, да је Валфов, Момзене, Гладстоне и друге велике духове створило хуманистично образовање. Ми то нећемо спорити, само ћемо нагласити да је данас доба електрике, а свако време рађа себи духове.

Х Р О Н И К А

СРПСКО ГЕОЛОШКО ДРУШТВО

СХХI. Збор (10. јануара 1906. год.)

1. Разгледане су књиге и часописи, које је у последњем месецу примио Геолошки Завод Универзитета.

2. Донесена је одлука: да се разгледање књига и часописа не врши на геолошким зборовима, него да се све привољене књиге и часописи у будуће ради прегледа и реферовања излажу у Геолошком Заводу Универзитета сваког месеца од 25. до 10. идућег месеца.

3. Умољени су чланови геолошког друштва, који држе предавања или реферишу, да увек припреме и кратак извод за записник.

4. Д-р. Дим. Ј. Антула реферише о раду Л. Лонеја: Угљени терени на Балкану¹. „Септембра 1904. год. Лонеј је, на позив бугарског министра привреде, посетио угљена рудишта у балканским секундарним формацијама између Тревне и Сливна, у цељи да испита њихову природу, стратиграфске односе и економски значај. Ова његова мисија била је у многоме олакшана, што је од стране софијског рударског одељења још раније извршена геолошка и техничка студија ових терена. Лонеју је нарочито послужила геолошка карта коју је г. Ванков израдио, и за нашег бугарског колегу веома је похвално, што је Лонеј нагласио, да се је на терену могао од тачке до тачке уверити о тачности ове карте, додајући уз то, да је ова област на ранијим картама била врло рђаво представљена.

Из својих проматрања извео је Лонеј ове закључке:

1. Почев од карбонифера до краја терцијара постојала је у више прилика у данашњем Централном Балкану једна геосинклинала, у

¹ L. de Launay. — La formation charbonneuse supracrétacée de Balkans. — Annales des Mines. Paris, 1905. t. VII, 1. 3, 371.

којој су били стварани разни кластични пешчарски и шкриљасти слојеви, који у многоме опомињу на сличне биљне формације. Лонеј мисли да се овој фацијалној аналогiji има приписати, што је већи део ове балканске угљене формације погрешно као флиш обележаван.

Поменути седименти, стварани у језерима или бочатним лагумима, били су лежишта карбонских антрацита. Исто тако, они су садржавали угљене слојеве и у потоњим формацијама, изузимајући прекиде, услед трансгресија за време Тријаса и у почетку Јуре, као и за време Ценомена. Најпоследње, овим бочатним специјама имају се приписати вегетални остаци расути по флишним пешчарима из Горње Креде и соцена и неогенски лигнити.

2. У области између Тревне и Сливна појављује се нарочита угљена формација са језерским и бочатним карактерима, а местимце показује и маринске интеркалације. На бази ове угљене формације налази се једна серија од танких и испрекиданих угљених слојева. У повластним пак слојевима појављују се још неколико сочивастих угљених складова, истина много веће дебљине, али врло кратки и посве подвојени. По томе Лонеј закључује: да угљени терени на Балкану представљају неправилна и испрекидана рудишта, и тако незнатне тонаже да се на њима не би могла засновати велика индустрија.

Ова угљена формација сматрана је најпре без икаквих основа као Лијас, затим је Тула предлагао да се уврсти у Олигоцен, и најпоследње је Ванков означио ову формацију на својој геолошкој карти Бугарске, размера 1:750.000, између Лијаса и Креде али без икакве ближе одредбе старости. Међутим, Лонеј је, на основу нађених фосила, увршћује у Горњи Сенон (Сомраниепе).

3. Посред ове угљене формације виде се подвојене кречњачке масе, које је Ванков схватио као интеркалације исте старости, док у ствари оне одговарају старијим ценоманским кречњацима с орбиталима и радиолитима, али се налазе у ненормалном положају.

4. Сви ови терени били су подложни, и то најпре пре флиша и затим после флиша а пре неогена, првој серији тектонских покрета, којима је целокупна серија слојева у Централном Балкану, старија од неогена, потпуно прекренута у генералном правцу на север ка пребалканском платоу. Сви слојеви падају на југ, и када их просецамо трансверзално, са севера на југ, показују сасвим изврнут ред слојева према њиховој нормалној серији. Профил Балкана показује се као дисиметричан, а на име: на северној, положитој страни налази се релативно потпуна серија слојева, док је јужна страна, састављена од гнајсова, оштро одсечена и обилује многим раселинама.

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

Ови карактери, а нарочито поменути изврнути ред слојева, могу се приписати компресији геосинклинале, чији је правац И-З, између два чврста масива земљине коре: један у предгорју на северу (Руски Плато), а други у загорју на југу (Родоп), који су се с неједнаком брзином један другом приближили и произвели набирање Балкана изнад његовог хоризонталног предгорја. При томе набирању, које се неоспорно продужило и после неогена, наравно да су претрпани интер-медијарни појаси, и отуда је природно што се јављају нагле кон-тактне фацијалне промене.

Уздужне дислокације, које узимају изглед пролома (Г' effondrement=Graben) поделиле су неогене лигнитске терене у једну серију потпуно издвојених басена, којима је јужна страна балканског ланца јасно обележена, али због потоњих покрета и појаве многобројних еруптивних стена, почев од сенонских андезита до пост-неогених базалта, ови су неогени басени јако поремећени.

5. Најпослед, Лонеј је запазио да се у знатном делу Балканског ланца, и то искључиво у зони у којој угљена формација достиже највише прострaнства, вододелница, налази за неколико километара северније од орографског гребена. Ово је одступање прилично велико, јер одстојање вододелнице од гребена износи 5—10 км, а разлика у висини достиже 4—500 м. Лонеј указује: да су можда физички карактери терена условили овакав орографски однос, ма да се и овде, као и у многим другим случајима његов постанак може приписати наизменичном набирању (Le mouvement de bascule=Schaukelbewegung), покрет на прекрет којим је постепено издигнут јужни Балкан изнад његовог северног дела, после почетка стварања хидрографске мреже.

Лонеј напомиње још, да се прогресивно кретање Родопске Масе на север према Руском Платоу може довести у везу с најмлађим пост-плиоценским покретима, којима су на Источном Балкану, по Цвијићу, образовани заливи на Црном Мору, а због којих су, по Рихтхофену и Соколову, потонуле старе долине у Јужној Русији.

Овој Лонејевој расправи придружене су и две notiце од Дувија и Зајера, којима је Лонеј уступио на одредбу нађене фосиле у балканским угљеним теренама.

Дувиј је разликује према нађеним фосилима, три различна нивоа: Најгорњи ниво чине марињски слојеви, у којима је Тула нашао примерке карактеристичност горње — гомавског фосила: *Hippurites Lapreirousi (bulgaricus)*. Затим долазе лумакеле са фосилом *Exogyra Overwegi* и угљени слојеви с много цирена и карактеристичном *Pyrgulifera Pichleri*. Испод угљених слојева леже коралски кречњаци с многобројним рудистама и орбиталинама. Нађена рудишна фауна врло је непотпуна: примерци туказија и радиолита ономињу на голтске

облике, док добро очуване каприне више на ценоман. Исто тако, и саме орбитолине више указују и приближују се ценоманским облицима. Из наведених разлога, Дувије само провизорно увршћује у ценоман балканске орбитолинске слојеве.

6. Зејер је међу сакупљеним фосилним биљкама упознао ове облике: седам врсти папрата, *Asplenium Foersteri*, *Gleichenia Zippelii*, *Gl. cf. gracilis*, *Pecopteris cf. Heidingeri*, *Pecopteris sp.* и *Pecopteris (Cladophlebis?) sp.*; две конифере *Cunninghamites elegans* и *Dammariites Bayeri*; три дикотиледоне, облици који ономињу на *Neritinium* и може бити *Ficus* и *Proteorphyllum Launayi*. Према овим облицима не могу се тачно утврдити поједини хоризонти. Изгледа да је флора за време кредацејске епохе, као и у оолитној периоди, релативно незнатне промене претрпела; нити се могу сазнати њене модификације при прелазу из једног хоризонта у други, нити се према фосилним биљкама дају сада карактерисати поједини хоризонти. Ипак, с обзиром је идентичност нађених примерака с обликом *Asplenium Foersteri*, који су нарочито карактеристичан за сенонску етажу, као и на нађени *Pecopteris cf. Heidingeri*, који много опонише на ахенске примерке, Зејер увршћује ову балканску фелу у сенон, и то у толико пре што је Дувије међу нађеним анималним фосилима, у вези са биљним остацима, упознао збиља карактеристичне сенонске типове.

5. Д-р. Дим. Ј. Антула приказује збирку бакарних руда из околине села Студене под Сувом Планином. Ове руде: халкопирит, халкосин и бакарни карбонати појављују се у тамошњим црвеним пешчарима. Нађени примерци садрже врло знатан проценат бакра, с обзиром што су у овом крају запажени изданци ових руда на више места: у селу Јелашници, Горњој и Доњој Студени, Вети и Космовцу, ова појава бакарних рудишта изгледа да захвата велико пространство. Значајно је приметити да се у атару села Космовца налазе стари радови и бакарна тресквишта, што све указује да ова бакарна рудишта у црвеним пешчарима заслужују интереса.

СХХII. Збор (10. фебруара 1906. год.).

1. Прочитан је и примљен извештај Управе српског геолошког друштва. — Крајем 1905. год. друштво је имало: 2 почасна члана, 4 добротвора, 42 редовна и 19 дописних чланова. Оно је, у вези са Геолошким Заводом Универзитета, примало 76 стручних часописа, и то: 5 из Србије, 2 из Бугарске, 13 из Русије, 2 из Румуније, 18 из Аустрије, 8 из Немачке, 8 из Француске, 2 из Енглеске, 1 из Швајцарске, 1 из Португалије, 3 из Шведске, 1 из Белгије и 9 из Сједињених Држава, 2 из Мексике, и 1 из Јужне Америке. Друштвени капитал на дан 31. децембра 1905. год. износио је 571.30 дин.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

2. Изабрана је нова управа: за председника г. Јован М. Жујовић, министар у пензији, за члана г. Проф. Д-р. Светолик А. Радовановић, и за секретара Д-р. Димитрије Ј. Антула, руд. геолог.

3. Ј. М. Жујовић реферисхе о раду Ф. Кернера: О појави верфенских слојева код Катина на Цетини¹ „Детаљна геолошка истраживања која се у потоњој деценији врше у Далмацији, не износе великих новости, мањ у границама и положају појединих формација. У новости спада када се констатује какав изданак Јуре или Тријаса или какав неогени нанос. С тога је интересно било кад је *Kittl*, у своме великом делу о цефалоподама, описао један верфенски *Dinarites*, који му је послат из Катина код Имоскога. Међутим Кернер вели да нигде није у области Катина налазио верфенских слојева, па закључује да Китлов *Dinarites* мора да је из другог краја.

4. Јован М. Жујовић реферисхе о раду Ф. Кернера²: „Путни извештај из средње цетинске области. Интересни геолошки објекти југо-источно од Сињског Поља, које је Кернер у овој белешци описао, могу се овако резумисати.

Оstreјски слојеви (кондродонте), који су иначе врло незнатни и нестални овде су врло моћни. Кондродонте су карактеристичне за најнижи део Турона.

На југо-источној падини брега Пандурице лежи један врло мали усамљени комад козинских слојева.

На јужном ободу Сињског Поља интересантна је зона јаке дислокације (од Триља преко Чавчине ка ЈИ.) дуж које се помолило више изданака Верфенскога ката. У неким од ових нађени су и фосили: миаците, натицеле и један *Tirolites*. Поред обичних верфенских слојева појављују се и верукански конгломерати и црвени пешчари.

Северно од ове верфенске поворке код села Јабукe има Муселкалка са птихитима и ортоцератима фауне из Хан Булога.

Даље изнад овог има јурских кречњака са *Lithoites*, који на лијас указује.

Неоген је представљен фосилима *Dreissena dalmatica* В., *D. s. fr. triangularis* Р., *Fossarulus Stachei* N. и великим меланоазидама.

Преко овог сложено су наслагани слојеви флувијалнога шљунка, местимце цементован или са слојевима глине измешан.

5. Сава Урошевић говорио је о геолошком склопу терена у околини села Луке. — „На ј. з. подножју Дели-Јована, гранит гор-

¹ Kerner. — Über des angebliche Vorkommen von Werfener Schichten bei Katina an der Cetina. — Verh. d. k. k. geol. Reichsanstalt. 1905. № 2. стр. 61—62.

² F. Kerner. — Reisebericht aus dem mittleren Cetina Gebiete. — Verh. d. k. k. geol. Reichsanstalt, 1905. №-11. стр. 241—244.

њанске громаде раздвојен је од дели-јованског габра једним појасом палеозојског аргилошиста и кристаластих шкриљаца.

Слојеви аргилошиста леже непосредно до гранита и с њиме су у сталном додиру. Они се појављују јужно од Барног Дела, у Првуловом потоку, одакле се простиру на југ, заузимајући извориште и већи део потока Црнајке. На великом брду, које лежи између села Луке и потока Црнајке, нема аргилошиста, већ гранита и лискуновитих шкриљаца контактано—метаморфног порекла. Нормални аргилошисти наступају поново тек од новог гробља, одакле се преко једног дела брега Тупана и преко села Луке спуштају у Белу Реку. Из ове реке, и даље као узан појас, простиру се у правцу села Топле. Дошав до Краставичког потока, између Луке и Топле, појас аргилошиста шири се јако на исток, тако да подилази под Ветрен, одакле се низ Белу Реку спушта ка селу истог имена.

Посматрали смо утицај гранита на ове аргилошисте и запазили смо да је на разним тачкама неједнако изведен. Тако, у Првуловом Потоку и у Црнајки аргилошист је претворен у корнитски шкриљац само на непосредном контакту са гранитом. Метар даље од тога, аргилошист је нормалан. На Великом брду гранитски утицај био је много јачи; овде је аргилошист претворен у лискуновити шкриљац, сличан млађем микашисту. — У Белој Реци, на доњем гранитском ободу, један врло узан слој амфиболита је нитимно прожет гранитом. Тек после овог слоја долази аргилошист, који је у слојевима ближим граниту постао много чвршћи и добио фину слојевиту структуру: врло танки слојеви шкриљаца и белог кварца, наизменично поређани, образују такве шкриљце. На горњем ободу гранита, у Белој Реци, на подножју Стола, на непосредном контакту леже корнитолики шкриљци, а после ових настаје широк појас веома чврстог и веома слојевитог амфиболита, у коме су наизменични посве танки слојеви образовани од белог кварца и зеленог амфибола. — У Краставичком потоку, између села Луке и Топле, аргилошист је филитски, промењен и, сем тога, у појединим слојевима постао на површини је бобичав или звездаст.

Ниже Краставичког Потока, наспрам ушћа Ветрена у Белу Реку, ови аргилошисти прожети су многим жицама врло ситнозрног или и скоро потпуно компактног диорита.

Источно од овог појаса палеозојских шкриљаца, у потоку Ујовици, Дубоком Потоку и Белој Реци, до Луке од Ветрена, лежи појас исконских шкриљаца: хлоритошиста, гнајса, амфибола и мермера. У Ујовици испод Дубоког Потока, а нарочито у Белој Реци, ови шкриљци су прожети веома густом мрежом од гранитских и пегматитских жица.

БЕЛЕШКЕ

БЕЛЕШКЕ ИЗ НАУКЕ И ПРОСВЕТНИ ЗАПИСИ

Српски и хрватски књижевници у талијанским преводима — У Флоренцији, чувеној колеџи талијанске књижевности излази ево већ трећу годину мала ревија под натписом „La Nuova Rassegna Bibliografico-Letteraria“, која у рубрици „Letteratura Serbo-Croata“ доноси преводе српских и хрватских писаца. Српско-хрватски део уређује Далматинац, професор Вартоломеј Митровић, који се по сопственим речима решио, да задње дане свога живота посвети користи свога родног краја и отаџбине, којој припада и да упозна Талијане са благом српске и хрватске књижевности. Митровићев рад и прегалаштво јавно су похвалили професор Јагић и Иван Трнски.

Српско-хрватски део „Расење“ по замисли Митровићевој требао је да има информативан карактер, т. ј. да покаже Талијанцима књижевно кретање код Срба и Хрвата и да у преводу изнесе лепше производе српско-хрватске, у првом реду песничке књижевности.

Поред уводнога чланка у српско-хрватском делу, који је изашао у четвртој свесци прошле године под натписом: „Књижевно деловање Доситеја Обрадовића“ изашао је и превод једне народне песме и превод Војислављево „Елегија“ од Умберте Грифини.

У 5. свесци прошле године Митровић продужује свој чланак о Доситеју, преводи једну народну песму и једну песму од Трнскога. За тим пише чланак о Јагићу и доноси књижевно просветне белешке о српском и хрватском народу.

У 6. свесци пише Митровић о хрватском романсијеру покојном Евгенију Кумичићу, а Широ Герун о Змају Јовану Јовановићу.

У 7.—8. свесци осим наставака из пређашњих бројева изашао је превод Бранковог „Хајдука“ од У. Грифини и превод Крањчевићевог „Херолејског лава“, од Стевана Илијића.

„У 9. свесци изашла су у преводу „Пјесничка надахнућа“, красан чланак од Петра Прерадовића, од д-ра В. Лозовине са изврсним преводом Прерадовићеве оде „Славјанству.“ За тим превод једне народне песме од Умберте Грифинија и Каталинића—Јеретова „Вечери светог Силвестра“ од Митровића.

У 10. свесци изашао је приказ Беговићеве студије о Војиславу — S. Macsonie и превод једне Остојићеве песме од Стевана Илијића.

У 11.—12. свесци изашао је превед Кравчићеве „Жене“ од Рикарда Баталнића Јеретова и Беговићеве песме: Мојој кћери Божени, од П. Пале.

Професор Митровић збиља све је учинио да Талијанима што одличније представи наше књижевно благо. Штета само што се г. Митровић, како јавља у 3. свесци овогодишње „Расење“ одриче уредништва српско-хрватскога дела, премда и даље остаје сарадник. Питање је хоће ли му се у Флоренцији наћи згодан заменик, који ће са преданошћу продужити његов племенити и патриотски рад.

*

Писменост код разних народа. — Немачки статистичари сређујући податке о писмености код разних народа нашли су да у неким земљама немачким, као што су: Баварска, Виртемберг и Баден, нема уопште неписмених. Исто тако нема неписмених у Шведској и Данској. У осталим немачким земљама проценат неписмених износи 1%. За тим у Швајцарској 2,5%, у Шкотској 7%, у Сједињеним Државама Америчким 8%, у Холандији 10%, у Енглеској 13%, у Ирској 21%, у Аустрији 39%, у Белгији и Француској 15%, у Мађарској 43%, у Италији 48%, у Шпањолској 63%, а у Русији, Србији и Бугарској 70%.

*

Просвета и милитаризам. — Један француски часопис доноси врло интересантне податке о распореду буџета појединих европских држава, који се одређује на издржавање војске и школе.

Према тој статистици треше:

	НА ВОЈСКУ	НА ШКОЛУ
Енглеска	25%	6%
Француска	24 „	5 „
Немачка	18 „	7 „
Данска	11 „	3 „
Грчка	10 „	2 „
Италија	9 „	1 „
Шведска	9 „	4 „
Аустро-Угарска	9 „	2 „
Румунија	9 „	5 „
Норвешка	8 „	4 „
Белгија	8 „	5 „
Швајцарска	8 „	14 „

Из овога се види да је најгора сразмера у Италији, затим у Аустро-Угарској, Француској и Енглеској. Срећна Швајцарска стоји у том погледу најбоље. У њој се двапут више трочи на школу него на касарну. А колико смо ми заостали иза Швајцарске! Нити имамо добро уређених школа, нити ма каквих других приватних установа просветних где би се ширила писменост, знање и просвећивање.

*

Школске штедионице. — Још 1884 године почеле су се у Француској оснивати школске штедионице које су после четири године (1888) биле установљене у 22642 школе, са преко 483727 ђака. Целокупна сума

износила је те године 723379 франака улога. Неко време тај је покрет био застао, али се у последње време опет почело радити на томе те је тако решено да се оснивају друштва за узајамно помагање. Недељни улог је 10 сантима: 5 сантима иде у фонд за болесне, а 5 у фонд који ће улагачима пружити помоћ у старости. У случају болести даје се родитељима деџим из фонда за болесне 50 сантима дневно. У Француској је један такав фонд под именом „Школска Задруга“ имао године 1899 око 24917 чланова са уплаћеном главницом од 107256 франака.

*

Слабо плаћени шпањолски књижевници. — У Шпанији је данас књижевницима врло тешко живети. Док у Паризу романсиери могу годишње зарађивати на 100000 франака, дотле се у Мадриду за највећи роман једва плаћа око стотину франака. Није редак случај да најчувенији писци продају своја дела и за педесет франака. Ето докле је дошло данашње стање књижевности у оној истој Шпањолској где се некада песници награђиваху са хиљаду златних гривана, летњиковцима, и другим скупоценим предметима!

*

Матица Далматинска. — Недавно је Матица Далматинска држала у Задру своју седницу и на њој решила да се дело грофа Ив. Војновића „Смрт Мајке Југовића“ награди са 1600 круна, и штампа у 6000 примерака.

*

Стогодишњица бугарске књижевности. — 25 новембра ове године, навршило се сто година од како је прва бугарска књига „Софроније“ штампана у штампарији Римничкој (у Румуњској). Ова је књига од великог значаја за Бугаре јер је изашла у време када је бугарски народ живео у ропству Турака и Грка. Та је књига и зато знаменита, што је баш пре сто година уређена у Бугарској прва штампарија. „Софроније“ је осим тога прва бугарска књига писана на народном језику, а то је било врло важно за душевни живот и развитак бугарскога народа почетком прошлога века. Ту је књигу народ брзо заволео, те је она била распрострањена по целој Бугарској.

Бугарски лист *Ден* доноси о тој прослави интересантан чланак у коме се бројевима приказује развој књижарских прилика и бугарске књижевности. Прва бугарска књижевност основана је године 1806. У првој половини прошлога столећа слабо су се развијале књижарске и штампарске прилике у Бугарској. Услед вечитих бојева устаника са Турцима није се бугарски народ могао одавати читању књига на свом народном језику све до ослобођења Бугарске непод турскога јарма, од када се и бугарска литература нагло поче развијати. Од године 1850 до 1860 штампано је 210 књига разнога садржаја; до године 1870 већ се број штампаних књига пење на 380, од 1880 па до рата за ослобођење 550 или укупно 1140 књига разнога садржаја за 27 година. Дакле сразмерно 42 књиге сваке године, према 4 књиге сваке године прве половине прошлога века. За време од 100 година, т.ј. од 1807 до 1906 штампано је на бугарском језику 13000 књига из разних струка и области.

ЈАВНЕ ЗАХВАЛНОСТИ

Г. *Панга Станковић*, свештеник, на молбу учитељеву, поклоњиво је школи добро-дочелској, у округу пиротском, један апарат са увеличавајућим стаклетом и још 40 разних слика израђених на врло фином картону, из живота Исуса Христа.

За чланове фонда основне школе у Вар. Младеновцу уписао се у овој години и то за: добротвора са улогом од 50 динара.

Младеновачка трговачка штедионица.

За утемељаче са улогом од 20 динара:

1. г. *Антоније Лазућ*, трг. оvd. уписао је кћер Александру учен. ове школе.
2. г-ђа *Дана*, жена *Љубе Ј. Бацака*, трг. оvd.
3. г. *Живан Милић*, трг. оvd.
4. г. *Маринко Маричић*, столар оvd.
5. г. *Петар Николић*, трг. оvd. уписао је сина Николу, ученика ове школе.
6. г. *Михаило Перовић*, трг. оvd. уписао је сина Милана, ученика ове школе.
7. г. *Димитрије А. Јовановић*, трг. оvd. и
8. г. *Антоније Чокић*, ошанчар оvd. уписао је свога рано преминулог сина

поч. Драгутина.

Г. *Коста Борисављевић*, судија касационог суда и народни посланик за округ руднички, поклоњиво је школи Љутовничкој 200 садница окаламљених воћака.

За звоно осн. школе костолачке у срезу и окр. пожарев., које је набављено добровољним прилозима, дали су прилог у новцу, и то:

1. <i>Грађани општине костолачке</i> укупно	129-60 дин.
2. <i>Општина костолачка</i> из своје касе	80— »
3. г. <i>Ђорђе Вајферт</i> , сопственик рудокоп. костол.	70— »
4. <i>Основна школа костолачка</i> из своје касе	50— »
5. г. <i>Рудолф Пин</i> , благајник костол. рудника	10— »

Свега 339-60 дин.

Поред тога г. *Ђорђе Вајферт* поклоњиво је материјал за подизање, бојење и покривање звонаре и платио мајсторима за рад на звонари.

Школи у Чиниглавцима срез нишавски, округ пиротски предат је сав школски прирез како за прошлу 1905. тако и за ову 1906. годину. Заслуга за ово припада г. *Сталци Виденовићу*, бив. посланику и г. *Витомиру Јовановићу*, садаш. благајнику; *Пери С. Јовановићу*, деловођи општинском и *Ђожићу Дилићу*, благајнику општинском.

Председник општине ласовачке *Никола Симић* и деловођа исте општине *Радосав Конгић* предали су овој школи целокупан школски прирез са 1906. годину, на чему им благодаримо.

Управе школске и овим путем изјављују именованима своју топлу захвалност.

„Просветни Гласник“ излази у месечним свескама од 6 и више табака, на великој осмини. — Стаје годишње: за Србију 12 динара, за друге земље 15 динара (франака). — Претплата се шаље Управи Државне Штампарије Краљевине Србије у Београду. — Рукописи се шаљу уредништву (Министарство просвете и црквених послова у Београду). Они се, на захтев писани, враћају.

Одговорни уредник **ВЛАД. Т. СПАСОЈЕВИЋ**

Краљева Патаџије ул. бр. 82.

ШТАМПА

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

